

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 4, Kasım 2022

www.historystudies.net

BULGAR-MAKEDON KOMİTELERİNİN BULGARİSTAN EMARETİ'NDEKİ FAALİYETLERİ: VARNA ÖRNEĞİ (1878-1908)

*Activities of Bulgarian-Macedonian Committees in the Bulgarian Emirate:
The Case of Varna (1878-1908)*

Dr. Araş. Gör. Ali Emre İşlek

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

aliemre03@hotmail.com

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 30.05.2022
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 27.10.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1109

Atıf – Citation:

Ali Emre İşlek, “Bulgar-Makedon Komitelerinin Bulgaristan Emareti’ndeki Faaliyetleri: Varna Örneği (1878-1908)”, *History Studies*, 14/4, Kasım 2022, ss. 887-910.

BULGAR-MAKEDON KOMİTELERİNİN BULGARİSTAN EMARETİ'NDEKİ FAALİYETLERİ: VARNA ÖRNEĞİ (1878-1908)

**Activities of Bulgarian-Macedonian Committees in the Bulgarian Emirate:
The Case of Varna (1878-1908)**

Dr. Araş. Gör. Ali Emre İşlek

Öz

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi neticesinde imzalanan Berlin Antlaşması ile özerk statüye sahip olan Bulgaristan, bu antlaşmadan önce imzalanan, fakat feshedilen Ayastefanos Antlaşması'nda kendisine verilmiş olan topraklara sahip olmak ve "Büyük Bulgaristan" idealini gerçekleştirmek arzusunda idi. 1885 senesinde "Şarkî Rumeli"nin, Osmanlı Devleti'nin kabullenmek zorunda kaldığı bir ilhak girişimi ile elde edilmesi "Büyük Bulgaristan" in inşası yolunda Bulgar ileri gelenlerine ve hükümetine daha kararlı adım atabilecekleri yönünde güven verdi. Bu durum ilerleyen senelerde, "Büyük Bulgaristan" in teşkili konusundaki ikinci önemli adımı teşkil eden "Makedonya"nın elde edilmesi için komite ve çeteler yoluyla silahlı eylemlerin yapılacağı süreci başlattı. Silahlı mücadelenin başat rol oynadığı ve kanlı terör eylemlerinin gerçekleştirildiği bu süreçte en önemli gelişme, 1893'te Selanik'te İç Makedonya Edirne-Trakya Devrimci Örgütü (VMORO) 'nın ve 1895'te Sofya'da Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi (VMOK)'nin kurulması oldu. Bu iki komiteden VMORO, hukuki ve idari olarak Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında bulunan Vilâyet-i Selâse'de (Kosova, Manastır, Selanik vilayetleri) yahut daha iyi bilinen tabiriyle Makedonya'da, VMOK ise özerk statüdeki Bulgaristan Emareti genelinde faaliyet gösterdi.

"Makedonya Meselesi" ile ilgili olarak gerçekleştirilen akademik çalışmalarda bu iki komitenin teşkilatlanma çalışmalarına ve gerçekleştirdiği eylemlere dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Fakat, kuzeydoğu Bulgaristan'daki Rusçuk, Silistre, Varna gibi önemli şehirlerde bu komitelerin nasıl örgütlendikleri, hangi alt şubelere ayrıldıkları, "Makedonya Meselesi" kapsamında Bulgar halkı, komitecileri, hükümeti nezdinde yürütülen mücadelede nasıl bir yere sahip oldukları gibi hususlar hakkında bu çalışmalarda yeterli düzeyde bilgi yer almamaktadır. Hatta literatürdeki çalışmaların geneli dikkate alındığında, kuzeydoğu Bulgaristan şehirlerindeki komite örgütlenmelerinin, araştırmacıların dikkatini hemen hiç çekmediğini belirtmek gerekmektedir.

Bu çalışmada yer verilen bu arka planla hareketle, canlı bir basın-yayın hayatına ve ticari hareketliliğe sahip olup, haberleşme ve ulaşım imkânları açısından da önemli bir merkez durumunda bulunan Varna'da, hangi isimlerdeki Bulgar-Makedon komitelerinin kurulduğu, önderlerini kimlerin teşkil ettiği, ne tür faaliyetler yürüttükleri gibi hususlar irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Emareti, Varna Tüccar Vekâleti, Rusçuk Tüccar Vekâleti, Bulgaristan Komiserliği, Bulgar-Makedon Komiteleri

Abstract

Bulgaria, which had an autonomous status with the Treaty of Berlin signed as a result of the 1877-1878 Ottoman-Russian War, wanted to have the lands given to it in the Treaty of Ayastefanos, which was signed before this treaty but was terminated, and to realize the ideal of "Great Bulgaria". Annexation of "Eastern Rumelia" in 1885, gave confidence to the Bulgarian notables and government that they could take more decisive steps towards the construction of "Great Bulgaria". This situation, in the following years, started the process of armed actions through committees and gangs in order to obtain "Macedonia", which constitutes the second important step in the formation of "Great Bulgaria". In this process, in which the armed struggle played a leading role and bloody terrorist acts were carried out, the most important development was the Inner Macedonia Edirne-Thrace Revolutionary Organization (VMORO) in Thessaloniki in 1893 and the High Macedonia Edirne-Thrace Committee (VMOK) in Sofia in 1895. 's was established.

Of these two committees, VMORO operated in Vilâyet-i Selâse (Kosova, Manastır, Thessaloniki provinces) or better known as Macedonia, which was under the legal and administrative administration of the Ottoman State, while VMOK operated mainly on the southern border of Bulgaria.

Academic studies on the "Macedonian Question" contain important information about the organizational work and actions of these two committees. However, in these studies, issues such as how these committees were organized in important cities such as Ruse, Silistra and Varna in northeastern Bulgaria, what sub-branches were they divided into, what kind of place they had in the struggle carried out before the Bulgarian people, committee members and government within the scope of the "Macedonian Question". There is not enough information available. In fact, considering the general studies in the literature, committee organizations in the cities of northeastern Bulgaria hardly attracted the attention of researchers.

From this point of view, in this study, what is the base of the Bulgarian-Macedonian committees in terms of the organization process and the planned actions against the Ottoman State in Varna, which is an important center in terms of communication and transportation opportunities, and also has a lively press and broadcast life and commercial activity. It was investigated that they were in the area.

Keywords: Principality (Emirate) of Bulgaria, Representative of Merchants in Varna, Representative of Merchants in Ruse, Commissariat of Bulgaria, Committees of Bulgarian-Macedonian.

Giriş

Bulgaristan coğrafyasının kuzeydoğusunda korunaklı bir liman üzerinde bulunan Varna, Osmanlı dönemi boyunca önemli bir güzergâh konumunda olmuş, çeşitli etnik ve dini kimliğe sahip unsurların içerisinde yer aldığı zengin bir ticari hayata ev sahipliği yapmıştır.¹ 19. yüzyılın ortalarına doğru Lloyd, Fraissinet, Messageries Maritimes gibi büyük buharlı gemi şirketlerinin düzenli olarak seferlerini gerçekleştirdiği noktalardan biri durumunda bulunan şehir, Kırım Harbi senelerinde telgraf şebekesinin, ilerleyen on yıllık süreçte ise demiryolu hatlarının inşa edilmesiyle oldukça önemli, stratejik bir mevkiye sahip olmuştur.² Haberleşme ve ulaşım imkânları açısından taşıdığı önem, Varna'nın 1878 senesinde yarı bağımsız bir statüye kavuşan Bulgaristan Emareti döneminde de önemli bir konumda bulunmasına zemin hazırlamıştır. Yarı bağımsız statüye sahip olmakla birlikte hukuki açıdan hala Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunan Bulgaristan'la ilişkilerinin sürdürülmesinde, Sofya'daki Bulgaristan Komiserliği'nin ardından en önemli mevkiyi Varna, Rusçuk ve Vidin'deki Tüccar Vekâletlerinin alması da, Varna'nın bu dönemde nasıl önemli bir şehir konumunda bulunduğunu göstermesi bakımından önemli bir ipucu niteliğindedir.³

1878 senesinde imzalan Berlin Antlaşması ile bağımsız bir devlet olma yolunda önemli bir aşamayı geride bırakarak özerk statüye sahip olan Bulgaristan, Ayastefanos Antlaşması'nda sınırları içerisinde yer alan, fakat bu antlaşmanın yürürlüğe girmemesi sebebiyle Osmanlı Devleti'ne iade edilen “Şarkî Rumeli” ve “Makedonya”yı topraklarına dahil etme yönünde bir siyaset yürütmüştür.⁴ Bu siyasetin bir uzantısı olarak, 1885 senesinde “Şarkî Rumeli”yi

¹ Köstence ve Odessa gibi Karadeniz'in batı kıyılarındaki diğer büyük limanlara nazaran daha korunaklı limana sahip bulunan Varna, Karadeniz'in uluslararası ticarete dahil olduğu 19. yüzyıldan önceki dönemlerde dahi başta Ceneviz ve Venedikliler olmak üzere Leh, Rus, Avusturya, İngiltere devletlerinin uyruğunda bulunan kalabalık tüccar topluluklarına ev sahipliği yapmıştır. Şehrin ve limanın ticari açıdan elverişli konumu, nüfusunun Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler ve Yahudiler gibi çeşitli unsurlardan oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu hususta detaylı bilgi için şu çalışmaya bk. Miyase Koyuncu Kaya, “Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Varna: (1774-1878)”, *Turkish Studies*, C. 10, S. 1 (2015), ss. 390-395; Varna Limanı'nın, telgraf ve demiryolu şebekesinin bu bölgeye inşasıyla eş zamanlı olarak 19.yüzyılda nasıl önemli bir konuma yükseldiği hakkında detaylı değerlendirmeler için bk. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “XIX. Yüzyılda Liman Şehri Varna'da Nüfus Yapısı ve Ticaret”, *Prof. Dr. Şevket Nezihî Aykut Armağanı*, Etkin Kitaplar, İstanbul 2011, ss. 97-114.

² Varna'nın bu dönemde jeopolitik açıdan önemi artıran diğer hususları Kırım Savaşı senelerinde telgraf hattının inşasıyla modern haberleşme-ulaşım altyapısına ev sahipliği yapması ve Rusçuk-Varna demiryolu hattının inşası teşkil etmiştir. Bu durum, Ermeni, Bulgar-Makedon ve Rum komitelerinin 19. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti aleyhinde yürüttükleri yoğun faaliyetler açısından Varna şehrini ve çevresini önemli bir konuma getirmiştir. Şehrin, bilhassa Ermeni komitelerinin faaliyetleri açısından sahip olduğu öneme şu çalışmalarda dikkat çekilmiştir: Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014, ss. 58-59; Ali Emre İşlek, “Ermeni Komite Faaliyetleri Açısından Önemli Bir Planlama ve Eylem Merkezi Olarak Varna (1878-1908)”, *History Studies*, C. 14, S. 1, ss. 227-250.

³ Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ile ilişkilerine dair genel bir değerlendirme için bk. Erol Çetin, “Bulgaristan Prensiği İle Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler (1878-1908)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2003. Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Emareti ile olan siyasi münasebetlerini, buradaki Türklerin sosyal-siyasi statüleri ve yaklaşık beş yüz senelik bir zaman diliminde ortaya çıkan Osmanlı maddi kültür mirasının korunması bağlamında ele alan şu çalışmalarda da önemli değerlendirmeler yer almaktadır: Ömer Turan, *Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998; Aşkın Koyuncu, “Balkanlarda Dönüşüm – Milli Devletler ve Osmanlı Mirasının Tasfiyesi: Bulgaristan Örneği (1878-1913)”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2005.

⁴ 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması'na göre özerk statüdeki Bulgaristan'ın sınırları kuzeyde Tuna nehrinden güneyde Ege Denizi'ne, batıda Arnavutların yoğun biçimde yaşadığı bölgelerden doğuda Karadeniz'e kadar uzanmakta ve 163.965 kilometrekarelik bir alana karşılık gelmekteydi. Bu sınırları önemli yerleşim yerleri üzerinden betimlemek gerekirse, Tuna Nehri'nden Rodop Dağları'na kadar, Karadeniz'den bugünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırlarının tamamını kapsayan Morava, Vardar Vadileri'ne doğru uzanan ve Ege Denizi kıyısında Ustruma Nehri'nden Selanik dahil sahil şeridi ile iç kısımda Manastır ve Ohri'ye uzanan topraklar Bulgaristan sınırlarını oluşturmaktaydı. Fakat 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile özerk statüdeki Bulgaristan'a yalnızca Sofya, Zıştovi, Lofça, Tırnova, Şumnu, Varna, Rusçuk, Silistre ve Niğbolu'yu

topraklarına katarak önemli bir kazanım elde etmiştir.⁵ Bu durumun, Rusya ve Avusturya'nın muhalefetine rağmen başarılması ve Osmanlı Devleti'nin çok kısa bir zaman diliminde bu emri vaki hadiseyi kabullenmek durumunda kalması, Bulgar halkı, aydınları ve hükümeti nezdinde yeni bir meseleyi gündeme getirmiştir. Bahsedilen bu mesele, Bulgaristan Emeti'nin toprak büyüklüğüne yakın bir orana sahip olup, oldukça çok sayıda Bulgarın, nüfusun ekseriyetini teşkil eden Türkler başta olmak üzere Arnavutlar, Rumlar, Ulahlar ve Sırlarla birlikte yaşadığı "Makedonya"nın hangi devletin sınırları içerisinde kalacağına dair kanlı bir paylaşım mücadelesine ve terör eylemlerine sahne olan "Makedonya Meselesi"dir.

Osmanlı Devleti tarafından "vilâyet-i selâse" olarak adlandırılan ve Kosova, Manastır, Selanik vilayetlerini içine alan bölge, Balkan halkları tarafından "Makedonya" olarak nitelendirilmiştir. Berlin Antlaşması'nda belirlenen sınırlara göre, 67.399 kilometrekarelik bir alanı kapsayan "Makedonya", Osmanlı idari taksimatında üç önemli vilayetin yani Kosova, Manastır ve Selanik vilayetlerinin (vilâyet-i selâse) sınırlarına karşılık gelmekteydi. Bu üç vilayetten biri olan Selanik'in merkezini oluşturan şehir, hinterlandı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve sosyal açılardan en gelişmiş kısmını teşkil etmekteydi. Selanik'ten sonra Rumeli'nin en önemli yerleşim yerlerinden biri olan Manastır ise, 3. Ordu'nun ve çeşitli kademelerdeki askeri okulların konuşulduğu önemli bir merkez hüviyetindeydi. Vilayetin geneli ise, Selanik'te olduğu gibi iktisadi-sosyal açılardan Osmanlı Devleti'nin önde gelen yerlerinden birini oluşturmaktaydı. Kosova Vilayeti ise iktisadi-sosyal açılardan oldukça büyük öneme sahip olup imparatorluğun Rumeli'nin batı hattındaki son muhkem mevkiini teşkil etmekteydi. Her üç vilayette de Bulgar, Sırp, Rum ve hatta Ulahların iddialarının aksine, nüfusun geniş bir kısmını Türkler teşkil etse de Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinde bu bölgede Osmanlı Devleti'nin ıslahat yapmakla yükümlü olduğuna dair yer alan ibare, bölgenin ilerleyen senelerde hangi devletin sınırlarına dahil edileceği konusunda önemli bir sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bölgenin sahip bulunduğu stratejik önemin yanısıra çok büyük tarımsal, zirai üretim sahası durumunda bulunması da yayılmacı bir siyaset takip edip hakimiyet sahasını genişletmek isteyen Balkan devletlerinin ve uluslarının bu yönde harekete geçmelerine sebep olmuştu.⁶ Bu siyaset, 1890'lardan Balkan Savaşları'na kadar uzanan yaklaşık çeyrek asırlık dönemde bölgenin, komite ve çetelerin kanlı eylemlerine sahne olmasına sebep olmuştur. Söz konusu edinilen dönemde Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan devletlerinin ve yöneticilerinin himayesinde ve zaman zaman açıktan verdiği destekle eylemlerini gerçekleştiren komite ve çeteler içerisinde, öne çıkan unsur ise Bulgar-Makedon komiteleridir.⁷ Bulgar-Makedon komiteleri, "Makedonya

içine alan ve 63.972 kilometrekarelik bir alana karşılık gelen topraklar bırakılmıştı. Filibe, Eskizağra, İslimye, Tatarpazarı, Hasköy, Burgaz gibi önemli yerleşim birimlerini içine alan ve 32.594 kilometrekarelik bir alana karşılık gelen topraklar "Şarkî Rumeli Vilâyeti" içerisinde özerk bir idari yapı içerisine dahil edilmiş ve Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştı. İlerleyen senelerde Osmanlı Devleti'ni siyasi, idari ve askeri açılardan büyük bir buhrana çekecek olan "Makedonya" ise doğrudan Osmanlı Devleti idaresine bırakılmıştı. Bu bölge Osmanlı idari, iktisadi ve sosyal yapısında oldukça önemli yere sahip bulunan Kosova, Manastır ve Selanik vilayetlerinin (vilâyet-i selâse) içerisine almaktaydı. Bulgaristan Emeti'nin kuruluş sürecini teşkil eden safhalar ve imzalanan antlaşmalar hakkında detaylı bilgi için bk. Ali Arslan - Bülent Yıldırım, "Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emeti ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu (1878-1908)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1 (2013), ss. 226-229.

⁵ "Şarkî Rumeli"nin oldukça kısa bir süreç içerisinde Bulgaristan Emeti tarafından sınırları içerisine dahil edilmesine dair kapsamlı değerlendirmeler için bk. Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992. "Şarkî Rumeli"nin ilhakına dair sürecin, hadiselerin bizzat içerisinde yer alan bir Bulgar diplomatı olan Petir Mateev'in gözünden değerlendirilmesi için ayrıca bk. Petir Mateev, *Osmanlı Topraklarından Anılar, Çeviri ve Sunuş: Hüseyin Mevsim*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2020, ss. 81-91.

⁶ Mithat Aydın, "Osmanlı Makedonyasında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Eylül 2018) – Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 6, Ankara 2022, ss. 623-652.

⁷ "Makedonya Meselesi"nin, Osmanlı devlet adamları nezdinde oldukça büyük bir buhran niteliği taşımasında en önemli sebebi Bulgar-Makedon komiteleri tarafından bilhassa Türk-İslam ahalisine karşı yürütülen terör eylemleri teşkil etmektedir. Bununla birlikte 1894 senesinden itibaren Yunanistan'ın ilgisinin bölgeye yönelmesinin neticesinde, üyelerinin büyük bir kısmı Yunan ordusunda görev yapan subayların teşkil ettiği Etnik-i Etarya Cemiyeti'nin de bölgenin anarşi ve kaosa sürüklenmek istenmesinde büyük rolü olmuştur. 1902'de Rumeli Umum

Meselesi” nin gerek yerel Osmanlı idarecileri gerekse de İstanbul'daki üst düzey makamlar nezdinde bir sorun yumuşa haline dönüşmesine sebep olan en önemli unsurdur. Bu yönüyle bu komitelerin gerek Makedonya'daki gerekse de özerk statüdeki Bulgaristan şehirlerindeki teşkilatlanma süreçleri ve faaliyetlerinin yeni veriler üzerinden aydınlatılması, “Makedonya Meselesi” nin değerlendirilmesi noktasında büyük öneme sahiptir. Varna şehri özelinde gerçekleştirdiğimiz bu inceleme, “Makedonya Meselesi'nin gelişim safhalarına anlamlandırılabilir noktasında büyük öneme sahip bulunan Bulgar-Makedon komitelerinin 1878-1908 seneleri arasındaki dönemde Bulgaristan Emareti sınırları içerisindeki faaliyetlerini Varna şehri ve çevresi çerçevesinde ele almaktadır. Komitelerin, Emaret sınırları içerisindeki faaliyetlerine dair Osmanlı arşiv evrakı başta olmak üzere Bulgaristan'daki çeşitli kurum-kuruluşların arşivlerine ve o dönemde Bulgar matbuatında yayınlanmış makale, risale biçimindeki yazılara dayanan çok kapsamlı akademik çalışmalar mevcuttur. Fakat Varna'nın da içerisinde bulunduğu Kuzeydoğu Bulgaristan coğrafyasında söz konusu komitelerin nasıl örgütlendiklerine ve hangi faaliyetleri yürüttüklerine dair yukarıda değindiğimiz akademik çalışmalarda çok az bilgi ve değerlendirme bulunmaktadır. Bu incelemede, bahsedilen bu husus dikkate alınarak Bulgar-Makedon komitelerinin tarihçelerine dair literatürde var olduğu iddia edilen eksikliğin giderilmesi ve önemli tarihi aşamaların aydınlatılması asıl gayeyi teşkil etmiştir. Komitelerin Varna ve çevresindeki faaliyetlerini ortaya koyabilmek amacıyla Osmanlı Arşivi'ndeki iki önemli tasnifin alt fonlarında - Sadâret-Eyâlât-ı Mümtâze Bulgaristan Evrakı ve Hariciye-Sofra Sefâreti Evrakı- yer alan belge ve verilerden azami ölçüde istifade edilmiştir. Bu fonlarda yer alan belgelerin yanı sıra, Yıldız ve Zabtiye Nezâreti tasniflerinin alt fonlarında yer alan evraklardan da yararlanmak suretiyle, Bulgar-Makedon komitelerinin Varna ve çevresindeki teşkilatlanma çalışmalarına ve faaliyetleri irdelenmiştir.

Makedonya ve Bulgaristan'da Bulgar-Makedon Komitelerinin Teşkil Süreci

“Makedonya Meselesi”nin devletlerarası siyasette bir problematik olarak ortaya çıkması ve gelişiminde önemli yeri olduğuna temas ettiğimiz Bulgar-Makedon komitelerine değinmeden önce, Osmanlı Devleti ile kendisine bağlı bir konumda bulunan Bulgaristan arasındaki ilişkilerin bu dönemdeki genel seyrine de temas etmek gerekmektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, egemenlik haklarını ve tebaasının hukukunu koruma anlamında Bulgaristan hükümeti ile birçok ihtilaf yaşamıştır. Bu ihtilafları, Osmanlı-Rus Harbi esnasında ağırlığını Türklerin oluşturduğu Müslümanların terk etmek zorunda kaldıkları mesken ve taşınmazların durumu, Türklerin ve diğer etnik-mezhebi unsurların eğitimleri, seçimlere katılma süreçleri, hükümete karşı çeşitli hususlardaki yükümlülükleri...vd gibi orta ölçekli meseleler gibi, “Şarkî Rumeli” ve “Makedonya”nın hangi şartlarda yönetileceğine dair daha geniş ölçekli ve esaslı meseleler de teşkil etmiştir.⁸ Bu genel siyasi atmosferin şekillendirdiği ilişkilerin dönüm noktalarından ilki özerk yapıdaki Bulgaristan'ın kurulmasında en büyük paya sahip bulunan Rusya'nın, Bulgaristan hükümeti ile sorunlar yaşadığı ve desteğini en aza indirdiği bir dönemde, 1885 senesinde Bulgaristan'ın tüm karşı çıkmalara rağmen “Şarkî Rumeli”yi ilhak etmesidir. Bu ilhak, Osmanlı

Müfettişliği'nin kurulmasını takip eden dönemde ise cemiyetin bölgedeki terör eylemlerinde artış gerçekleşmiştir. Rum (Yunan) komitelerinin bölgedeki faaliyetlerine dair derinlikli tespit ve değerlendirmeler için bk. Hasip Saygılı, “Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya'da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti”, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 11, S. 21, ss. 149-151 ve 152-177.

⁸ Bu dönemde Osmanlı Devleti ile özerk statüdeki Bulgaristan arasındaki ilişkileri şekillendiren hususlara dair genel bir değerlendirme için bk. A. Gül Tokay, “Osmanlı-Bulgaristan İlişkileri: 1878-1908”, *Yeni Türkiye*, S. 68 (2015), ss. 2752-2762. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında meydana gelen siyasi ilişkileri, Bulgaristan'da kalan Türklere yönelik olarak Bulgar makamlarınca uygulamaya konan zorluklar ve bu hususta Osmanlı makamlarının almaya çalıştığı önlemler ekseninde ele alan, aynı yazar tarafından biri Türkçe, diğeri İngilizce olarak kaleme iki farklı çalışma bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Osman Köse, “Bulgaristan Emareti ve Türkler”, *Turkish Studies*, C.1, S. 2 (Güz 2006), ss. 270-300. dair ayrıca bk. Osman Köse, “The Policies of The Bulgarian State Towards Minorities (1878-1914)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6 (2012), ss. 216-239.

Devleti ve Bulgaristan'ın hamisi durumunda bulunan Rusya tarafından ilk etapta kabul edilmemiş olsa da, ilerleyen süreçte “de facto” yani fiili, gerçekleşmiş bir durum olarak her iki devletin yöneticileri tarafından kanıksanmıştır. Bu süreçte Bulgaristan'ın yeni kralı Ferdinand'ın krallığının da benzer bir aşamadan geçerek tasdik ve kabul görmesi de “Şarkî Rumeli”nin ilhakının meşruiyet kazanmasına zemin hazırlamıştır.⁹ “Şarkî Rumeli”nin temas edildiği üzere bir emr-i vaki ile Bulgaristan tarafından işgali ve akabinde yaşanan kısmî meşruiyet, çok daha çetrefil bir duruma sahip olan bir diğer meselenin, yani “Makedonya Meselesi”nin bir sorun yumağı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1877-1878 seneleri arasındaki Osmanlı-Rus Harbi öncesinde Bulgaristan'ın hemen her köşesinde meydana gelen geniş çaplı isyan hareketlerinin, başarıya giden yolda denenmiş ve netice vermiş bir yöntem teşkil etmesi ise “Makedonya”nın da aynı yolla yani tedhiş (terör) eylemleri yoluyla Bulgaristan'a bağlanmasını veya en azından özerklik kazanmasını amaçlayan komite faaliyetlerine yol açmıştır.¹⁰ Bu arka plan ekseninde Berlin Antlaşması'nı takip eden birkaç aylık süreç içerisinde dahi Kumanova, İştîp, Manastır, Ohrid gibi önemli merkezlerde “Makedonya”yı Bulgaristan'a bağlamayı amaç edinen örgütlü yapılar yani komiteler kurulmaya teşebbüs edilmiştir. Bu konuda Edirne-Kırklareli havalileri ile Bulgaristan Eمارeti yönetimindeki Rusçuk'ta da dernek-cemiyet görünümü altındaki yapılar vasıtasıyla teşebbüste bulunulmuştur. Fakat bu teşebbüslerin her biri, bölgedeki yerel Osmanlı makamlarının bu teşebbüslerden haberdar olarak gerekli inzibati, adli tedbirleri almaları neticesinde başarısızlığa uğramıştır.¹¹ Bu konudaki teşebbüsler 1878-1893 seneleri arasındaki dönemde devam etmiştir.¹² “Makedonya Meselesi” bağlamında asıl örgütlü yapılanmayı kuran ve tedhiş (terör) faaliyetleri üzerinden Türk-islam ahalisine karşı saldırılarda bulunan komite durumundaki İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün kurulması 1893 senesi sonlarını bulmuştur. Sözü edilen senenin Ekim ayında

⁹ Bulgaristan'ın teşkilinde büyük paya sahip bulunan Rusya ile Bulgaristan hükümeti arasında meydana gelen anlaşmazlığın bir krize doğru evrilmesi hakkında detaylı bilgiler için bk. Mikhail S. Rakun, “The Downfall of Russo-Bulgarian Relations, 1878-1886 From San Stefano to the Kaulbars Mission”, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2011, ss. 65-139.

¹⁰ 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi öncesindeki dönemde Bulgar çetelerinin teşkil edildikleri en önemli sahalardan biri olan Aşağı Tuna Havzası ve bu havza üzerinde bulunan Yergöğü, Rusçuk, Silistre gibi şehirler, Bulgar-Makedon komitelerinin ortaya çıkış sürecinde de önemli yere sahiptir. Romanya ile Bulgaristan arasındaki sınırı teşkil eden bu bölge Köstence, Bükreş, Yergöğü gibi Romanya idaresindeki şehirler özelinde henüz 1860'lı yıllardan beri Osmanlı Devleti aleyhindeki planlı, organize faaliyetlere sahne olmuştur. Bulgar-Makedon komitelerinin teşkil sürecinde ise bu defa, Yergöğü karşısında Tuna nehri kenarındaki Rusçuk şehri önemli bir yere sahip olmuştur. Belirtilen bu hususlara dair detaylı bilgi için bk. M. Hüdayi Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, ss. 182-198.

¹¹ Suzan Ertürk, “Balkanlarda Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, ss. 32-35. Mithat Aydın, a.g.m., s. 627.

¹² 1878 tarihinden itibaren “Makedonya Meselesi” doğrultusunda Bulgarlar tarafından Bulgaristan Eمارeti sınırları dahilinde, dernek veya cemiyet adı altında teşkil edilen komitelerin bir listesi Mahir Aydın tarafından 1989 senesinde yayınlanan “Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri” başlığı altındaki makalesinde verilmiştir. Bu listedeki bilgiler, 1989 senesi gibi “Makedonya Meselesi” hakkında Türkiye'de henüz ciddi bir çalışmanın yapılmadığı bir dönemde ortaya konulmuş olması yönüyle oldukça kıymetlidir. Fakat söz konusu makalenin yayınlandığı dönemde Osmanlı Arşivi'ndeki fonların/klasörlerin çok az bir kısmı araştırmacıların istifadesine açık olduğundan, yazar makalesini kalem alırken yalnızca *Bulgaristan İradeleri* fonundaki belgelerden yararlanabilmiştir. Aradan geçen zaman diliminde Yıldız, Sadâret, Hariciye gibi büyük tasnifler içerisindeki Hususi Ma'ruzât, Eyâlât-ı Mümtâze (Bulgaristan), Sofya Sefâreti gibi alt fonlarda sayısı binleri bulan yeni belgeler, kayıtlar gün yüzüne çıkmıştır. Bu husus dikkate alındığında 1878-1893 arasındaki döneme veya 1878'den II. Balkan Savaşı'nın bitimindeki döneme kadar uzanan süreçte “Makedonya Meselesi” doğrultusunda Bulgarlar tarafından sayısının belki de yüzleri bulduğu cemiyet veya dernek görümlü komite-çetenin kurulmuş olması ihtimal dahilindedir. Bu realiteye rağmen, kabaca 2010'lu yıllardan 2022 senesine uzanan dönemde yüksek lisans tezi, makale, bildiri gibi başlıklar altındaki akademik çalışmalarda, sözü edilen listedeki verilerin hiçbir irdelemeye, tahlile tabi tutulmadan aynen verildiği ve bu listedeki cemiyet-dernek isimlerine ilavelerde bulunulmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum dikkate alınarak, belirtilen hususiyetteki yüksek lisans tezi, makale, bildiriler özgün birer akademik çalışma olarak dikkate alınmamış ve bunlara makalemizde referansta bulunulmamıştır.

Selanik'te, Bulgar-Makedon komitelerinin en yetkin çatı örgütü olan ve ileride en çok ses getirecek eylemleri planlayıp, gerçekleştiren örgütü olan Makedonya Devrimci Örgütü Hristo Tatarçev'in öncülüğünde kurulmuştur. Örgüt ilk kurulduğu dönemde kendini, Makedonya Devrimci Örgütü (Makedonska Revolyutsionna Organizatsiya) şeklinde isimlendirmiştir. Sonraki yıllarda birkaç defa değişen örgütün ismi, 1905'deki Rila Kongresi'nde İç Makedonya Edirne-Trakya Devrimci Örgütü (Vitreşna Makedono Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya) şeklinde tekrar düzenlenmiştir.¹³ "Makedonya Sorunu"na dair yapılan araştırmalarda bu isimlendirme ve (VMORO) şeklindeki kısaltma kabul görmüştür.¹⁴ Komitenin siyasi hedefi, "Makedonya"nın tam bir siyasi özerkliğe sahip olması olarak belirlenmiştir. Fakat kurulmasından kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti idaresindeki "Edirne Vilayeti"nin Hristiyanlar, özelde ise Bulgarlarla meskun yerlerinin de özerkliğinin sağlanmasına yönelik bir politika takip edilmeye başlanmıştır. Nitekim ilerleyen birkaç yıllık süreçte komitenin isimlendirmesine, "Edirne-Trakya" ibaresi de eklenmiştir.

Komitenin faaliyet gösterdiği dönemde en ses getiren eylemlerinden biri olan 1903 senesindeki İinden-Probrajenie Ayaklanması'nın başarısızlıkla sonuçlanması, ciddi bir iç kargaşanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kargaşa durumunun hüküm sürdüğü 1904-1905 senelerinde komitenin önemli isimlerinden Boris Sarafov, Bulgaristan'daki resmi makamlarla kurduğu yoğun ilişkileri devam ettirmiştir.¹⁵ Bu durum komite içerisinde, Bulgaristan hükümetinden bağımsız hareket etme yönünde siyaset izlemek isteyen kesimlerin kendisine cephe almasına sebep olmuştur. Nitekim 1905 senesindeki Rila Kongresi'nde alınan kararlar VMORO içinde kesin olarak bölünmenin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Bu süreçte VMORO mensupları içerisinde Vrhovist ve Sandanist olarak adlandırılan iki ayrı hizip ortaya çıkmış ve aralarındaki ayrışma liderlere yönelik suikastleri de kapsayan silahlı bir mücadeleye dönüşmüştür.¹⁶

"Makedonya Meselesi" bağlamında VMORO'dan sonra etkinlik sahibi bulunan diğer Bulgar-Makedon Komitesi, Bulgaristan Emareti'nde dahilinde Sofya merkezli olarak faaliyet gösteren *Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi*'dir. 1895 senesinin 19-28 Mart tarihleri arasında gerçekleştirilen 1. Makedon Kongresi'nde kurulmuş ve *Makedonya Komitesi* olarak (MK) isimlendirilmiştir. Aynı senenin sonunda, 3-16 Aralık 1895 tarihlerinde gerçekleştirilen 2'nci Olağanaüstü kongrede, komitenin ismi *Yüksek Makedonya Komitesi* olarak değiştirilmiştir.

¹³ Örgütün hangi tarihte, nerede kurulduğuna dair Bulgar ve diğer Balkan uluslarından tarihçiler arasında görüş farklılıkları bulunmakla birlikte genel kabul 1893 senesi Ekim ayında Selanik'te kurulduğu şeklindedir. "Makedonya Meselesi" üzerine Türkiye'de gerçekleştirilen bazı yüksek lisans tezlerinde ve makalelerde örgütün kurucusunun Yane Sandanski olduğuna dair birbirini tekrar eden bir yaklaşım bulunmaktadır. Fakat, Bulgarca başta olmak üzere çeşitli Balkan dillerindeki birinci el kaynaklara dayanan ciddi eserlerde örgütün kurucusunun Hriston Tatarçev olduğu açık bir biçimde yer almaktadır. Komitenin ilk kurulduğu 1893 senesinde, Görçe Petrov Sofya'daki yurt dışı temsilcisi, Damyan Gruev ise sekreteri ve sandık emindir. Hatta bazı araştırmacılara göre Gruev, komitenin gerçek kurucusu ve ilham kaynağıdır. Kurucuları arasında yer alan İvan Garvanov, Tatarçev'den sonraki başkanıdır. Türkçe literatürdeki bazı çalışmalarda iddia edildiğinin aksine, gerek Boris Sarafov gerekse de Yane Sandanski VMORO'ya sonradan katılan ve etkinlik kazanan kimselerdir. VMORO'nun kuruluş sürecine dair kapsamlı değerlendirmeler için bk. Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2020 (2. Basım), ss. 46-47, 50-52.

¹⁴ Örgütün isimlendirilmesi konusunda literatürde, "İç Örgüt" tanımlaması da oldukça kabul gören bir tanımlama durumundadır.

¹⁵ "Makedonya Meselesi" bağlamında teşkil edilen Bulgar-Makedon komitelerinin faaliyetlerine henüz Bulgaristan ordusunda bir subay iken dahil olan Sarafov, önceleri Sofya merkezli faaliyet yürüten *Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi*'nin önde gelen bir üyesi konumunda olmuştur. Fakat 1901 senesi sonlarından itibaren bu komitenin lideri Mihailofski ve önde gelenleri ile yaşadığı sorunlar, Sarafov'un VMORO saflarına katılmasına sebep olmuştur. VMORO'nun gerek Bulgaristan hükümeti gerekse de Batı Avrupa ülkeri ve Bulgaristan genelinde geniş bir örgütlenmeye sahip olan Ermeni komiteleri ile ilişkilerinin sağlanmasında oldukça kilit bir role sahip olmuştur. Belirtilen bu hususlarda dair detaylı bilgiler için bk. *Osmanlı Avrupası'nda Bölücülük Cereyanı – Makedonya Komitacılarının Anıları*, (Haz. Mümin İsov- Ergün Hasanoğlu), Selenge Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 81-82.

¹⁶ VMORO içerisindeki ayrışma, örgütün önemli isimlerinden olan Sarafov'un ve İvan Garvanov'un, Sandanski'nin yakınındaki kimseler tarafından 28-29 Kasım 1907 gecesinde Sofya'da öldürülmesi ile doruk noktasına ulaşmıştır.

İlerleyen senelerde komitenin Makedonya'nın yanısıra Edirne-Trakya bölgesini de nüfuz ve faaliyet alanı olarak belirlemesinden dolayı isminde tekrar değişikliğe gidilmiştir. Nitekim 30 Temmuz-5 Ağustos 1900 tarihindeki 7'nci kongrede, komitenin ismi *Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi (Virhovniyat Makedono-Odrinski Komitet)* olarak belirlenmiştir. Komitenin bu şekilde adlandırılması, "VMOK" şeklinde kısaltılarak kullanılmış ve daha sonra akademik çalışmalarda bu kısaltma yaygın biçimde tercih edilmiştir. Komite 31 Ocak 1903 tarihine kadar Bulgaristan sınırları içerisinde faaliyet göstermiştir.¹⁷ Örgüt bu tarihler arasındaki faaliyeti sürecinde, Bulgar hükümetinin siyaseti ve direktifleri doğrultusunda hareket etmiş ve Makedonya'daki Bulgar davası için mücadele etmiştir.¹⁸

"Makedonya Meselesi" doğrultusunda kurulan ve faaliyet gösteren bu iki çatı örgüt, araştırmamızın çalışma sahasını teşkil eden Varna şehri ve çevresinde de oldukça etkin güç odakları olarak faaliyet yürütmüştür. Fakat bunların faaliyetlerine dair Osmanlı arşiv evrakında yer alan yazışmalarda mahalli ölçekteki isimlerine çoğunlukla değinilmeden çok geniş bir manayı ifade edecek mahiyette "Bulgar Erbab-ı Fesadı" veya "Makedonya Komitesi" tabirleri ile isimlendirildikleri görülmektedir. Bu hususa benzer bir biçimde, komitelerin aslında dernek, cemiyet veya sivil toplum kuruluşu biçiminde yani toplum yararına faaliyet gösteren birer kuruluş biçiminde kendilerini lanse ettiklerine çok az değinildiği müşahade edilmektedir. Bu durum ise bunların faaliyetlerinin teferruatlı bir biçimde ortaya konulabilmesi noktasında zaman zaman güçlüklerle karşılaşmamıza sebebiyet vermiştir.

Osmanlı arşiv evrakında komitelerin faaliyetlerine dair genel tabirlerin veya tanımlamaların kullanılmış olması aynı zamanda, Varna'ya gelip toplantı düzenleyen, miting gerçekleştiren kimselerin hangi komitenin önde gelenlerinden veya üyelerinden olduğunun belirlenmesi noktasında da malumata sahip olmamızın önüne geçtiği gibi, Varna'da kurulduğunu tespit ettiğimiz komite veya cemiyetlerin, esasında VMORO veya VMOK çatısı altında bir şubeye mi karşılık geldikleri veya müstakil birer oluşum şeklinde mi teşkilatlandıkları konusunda ikilem içerisinde olmamıza sebep olmuştur. Fakat bilhassa "Sadâret" tasnifi içerisindeki "Eyâlât-ı Mümtâze-Bulgaristan" evrakı içerisinde yer alan yazışmaları dikkatli bir biçimde irdelememiz neticesinde, çalışmamıza konu edinilen Varna'da kabaca 1890'ların başından 1908 senesi Ekim ayına uzanan süreçte kurulan ve teşkilatlanma çalışmaları yürüten Bulgar-Makedon komitelerinin VMOK yani *Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi* dahilinde faaliyetler yürüttükleri tespit edilmiştir.¹⁹ Tespitlerimiz neticesinde "Makedonya Meselesi" bağlamında kaleme alınan daha önceki çalışmalarda birbirini tekrar edici mahiyette olarak Varna'da faaliyet gösterdiğine temas edilen, fakat açıklayıcı hiçbir bilgiye yer verilmeyen "Makedonya Politik Cemiyeti"nin kurulma ve fesh edilmesinde etkili olan hususlar belirlenmiştir. Bu hususun yanısıra, çalışmamıza konu edinilen dönemde yani Bulgaristan'ın özerk statü ile yönetildiği ve hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu 1878-1908 seneleri arasında Varna'da Istranca Derneği isminde olup hayır kuruluşu görünümünde bulunan; fakat esasında VMOK çatısı altındaki bir komite şubesinin daha kurulduğu ve faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Çalışmamızda ayrıca, "Makedonya Meselesi" bağlamında etkin birer güç olarak faaliyet yürüten Bulgar-Makedon komitelerinin üst çatısını oluşturan VMOK'un veya VMORO'nun tarihçesine ve önderlerinin faaliyetlerine dair kaleme alınan eserlerde çok az temas edilen bir bölge olan Kuzeydoğu Bulgaristan'ın, özelde ise Varna'nın bu komitelerin Sofya ve Selanik'teki merkez karargâhları nezdinde nasıl bir yere sahip olduğunu gösteren bilgilere ulaşılmıştır. Bu iddiamızı desteklemek anlamında VMOK'un lideri

¹⁷ *Osmanlı Avrupası'nda Bölücülük Cereyanı – Makedonya Komitacılarının Anıları*, s. 11.

¹⁸ Mehmet Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁹ "Sadâret" tasnifi içerisindeki "Eyâlât-ı Mümtâze-Bulgaristan" evrakı içerisindeki yazışmalar, Bulgar-Makedon komitelerinin faaliyetlerine dair daha önce gerek Türkçe gerekse de Bulgarca kaynaklara dayalı olarak meydana getirilen akademik çalışmalarda bir saha olarak dikkat çekmeyen Kuzeydoğu Bulgaristan şehirlerinin başta Ermeni komiteleri olmak üzere Bulgar-Makedon, Rum, hatta Arnavut komiteleri açısından bir üslenme mevkie konumunda olduğunu ortaya koymaktadır.

olarak Mihailofski'nin birkaç defa Varna'ya geldiğini, yine bir diğer güçlü kimse olarak VMORO'nun lideri Hristo Tatarçev'in Varna'da toplantılar gerçekleştirdiğini, her iki komitede de önemli görevler üstlenen Sarafov'un da birkaç defa Varna'da gizli görüşmeler yaptığını belirtmek mümkündür.²⁰

Bulgar-Makedon Komitelerinin Varna'daki Faaliyetleri

Bulgar-Makedon komiteleri üzerine meydana getirilen akademik çalışmalarda çok fazla temas edilmeyen bir bölge hüviyetinde bulunduğunu belirttiğimiz Kuzeydoğu Bulgaristan, özelde ise Varna, bu komiteleğin ana faaliyet sahasını oluşturan "Makedonya" ve "Trakya" bölgelerinin dışında bulunmaktadır. Bu durum, Varna'nın da içerisinde bulunduğu Kuzeydoğu Bulgaristan bölgesini akademik çalışmalar açısından tali bir konuma getirmektedir. Fakat Bulgar-Makedon komitelerinin ana etkinlik sahaları içerisinde doğrudan bulunmamakla birlikte, önemli birer lojistik ve ikmal merkezi olarak Kuzeydoğu Bulgaristan şehirleri bu komitelerin teşkilatlanabilmeleri, dışarıdan malzeme ve adam temin edebilmeleri nezdinde oldukça hayati öneme sahiptir.²¹ Nitekim 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi öncesindeki 1860'lı, 1870'li senelerde "komiteciliğin" henüz basit bir çeteleşme evresinde olduğu, örgütlenme kapasitesi ve finansal-lojistik kaynakların yeterliliği anlamında emekleme aşamasında bulunduğu bir dönemde dahi Rusçuk ve Varna, Tuna'nın kuzeyindeki Romanya şehirleri ile birlikte Bulgar isyancılar açısından önemli birer merkez hüviyetinde olmuştur.²² Nitekim, Bulgar-Makedon komitelerinin teşkilatlanma kapasitelerini artırdıkları 19. yüzyıl sonlarında Romanya ve Rusya'dan gelecek bunlara katılmak isteyenlerin toplandıkları ana merkezlerden birinin Varna olması da bu gerçeği bir kez daha göz önüne sermektedir.

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi öncesindeki dönemde Varna ile çevresindeki kaza ve nahiyelerde nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Türkler, Osmanlı-Rus Savaşı esnasında ve sonrasındaki on yıllık süreçte büyük bir katliama, bir anlamda etnik bir temizliğe uğranılması sebebiyle bu bölgeden İstanbul'a ve Anadolu'ya hicret etmiştir. Bölgenin Türk nüfusunun azaltıldığı bu süreç, Bulgaristan Emareti yetkilileri tarafından Edirne Vilayeti dahilindeki yerlerden, bilhassa Kırklareli civarından ve Makedonya'dan Bulgarların Varna'ya göç ettirilmesine dair yoğun faaliyetlerin sürdüğü bir döneme karşılık gelmektedir.²³ Bu durumun

²⁰ Bu dönemde Varna'ya gelecek toplantı düzenleyen önde gelen komite reislerinden biri olan Boris Sarafov, Yüksek Makedonya Edirne-Trakya İhtilal Komitesi'nin (VMOK) Sofya'daki merkezi ile sorunlar yaşadığı bir dönemde Varna'da ve Bulgaristan'ın önemli bazı şehirlerinde toplantılar düzenleyerek kendine taraftar bulma arayışında olmuştur. Tespitlerimize göre, Sarafov'un henüz VMOK saflarında bulunduğu dönemde Varna'ya ilk gelişi 1901 senesi başlarında olmuş, bu ilk gelişinde kimlerle görüşme yaptığı ve ileride hangi faaliyetlerin yürütülmesine karar verildiği gibi hususlar hakkında elde edilen bilgiler İstanbul'a arz edilmiştir. Sarafov bu ilk ziyaretinin üzerinden yaklaşık 1 yıllık süre geçtikten sonra Varna'ya tekrar gelecek faaliyetlerde bulunmuştur. Fakat bu ziyareti, VMOK'un başındaki Mihailofski ile aralarında gerginliklerin yaşandığı bir döneme karşılık gelmesi daha da önem arz etmiştir. Sarafov'un Varna'ya gelmesine dair buradaki Tüccar Vekâleti aracılığıyla elde edilen bilgiler şu künyeli arşiv kayıtlarında yer almaktadır: Y. PRK. EŞA. 37-73, 29 Zilkâde 1318 (20 Mart 1901); BOA, HR. SFR. (04) 217-2, 27 Mart 1902; BOA, HR. SFR. (04) 673-23, 1 Nisan 1902.

²¹ Varna'nın, Ermeni ve Bulgar komitelerinin İstanbul ile olan bağlantısının sürdürülmesinde sahip olduğu öneme dair değerlendirmeler şu çalışmalarda yer almaktadır: Suzan Ertürk, *a.g.t.*, ss. 62. Bulgaristan şehirlerinin özelde ise Varna'nın, 1878-1908 seneleri arasındaki dönemde, Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetler açısından bir "fesat yuvası" durumunda bulunmasına dair değerlendirmeler için bk. Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014, ss. 58-59.

²² 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi öncesinde Kuzeydoğu Bulgaristan şehirlerinin içerisinde yer aldığı bölgede meydana gelen isyanlar hakkında detaylı bilgi için bk. M. Hüdayi Şentürk, *a.g.e.*, ss. 182-199.

²³ Günümüz Bulgar tarih yazımında, homojenize edilmiş bir nüfusa dayalı Bulgar devletinin oluşturulmasında Makedonya'dan ve Edirne-Trakya havalilerinde meskun Bulgarların, Emaret sınırları içerisinde göç ettirilmelerinin ne denli önemi olduğuna dair araştırmalar yapılmaya devam etmektedir. Bu hususta zikredilebilecek olan yakın dönemli, yetkin bir çalışmanın künyesi şöyledir: Nikolai Vukov, "Resettlemen Waves, Historical Memory and

neticesi olarak 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde Varna’da kalabalık bir Bulgar nüfusu teşekkül etmiştir.²⁴

“Makedonya Meselesi” doğrultusunda kalabalık halk kitlelerini yanlarına çekmek ve destekçi bulmak arzusunda bulunan komite liderleri, Varna’ya göç ettirilmiş olan Bulgar nüfusun bu amaçlarını gerçekleştirme noktasında uygun bir topluluk olduğunun bilincinde olmuştur. Bu durumun bir neticesi olarak üyelerini ağırlıklı olarak Makedonya ve Trakya’dan göçürülmüş Bulgarların teşkil ettiği, “Makedonya” ve “Trakya”nın Osmanlı Devleti’nden koparılmasını amaçlayan cemiyet ve dernekler kurulmuştur. Tespitlerimizi göre, Varna’da bu maksatla kurulan bu cemiyet ve derneklerden ilkinin 1895 senesinde yirmi kişilik bir heyet tarafından kurulan Makedonya Politik Cemiyeti teşkil etmektedir. Bununla birlikte Varna’daki Tüccar Vekâleti aracılığıyla cemiyetin kurulduğunu kısa bir zaman diliminde öğrenen İstanbul’daki üst düzey Osmanlı makamları, Sofya’daki Bulgaristan hükümetinde nezdinde kapatılması için girişimde bulunmuştur.²⁵ Kurucu üyeleri ve teşkilat yapısı hakkında detaylı bilgiler elde edilen ve kapatılması istenen Makedonya Politik Cemiyeti, bu şartlar altında faaliyetlerini sürdürmemiştir.

Bulgaristan’daki Osmanlı makamlarının cemiyetin varlığından çok çabuk şekilde haberdar olması neticesinde gelişen hadiseler, Makedonya’dan ve Trakya bölgesinden yoğun göç almış olan Varna’da ikinci bir cemiyetin kurulmasına engel olamamıştır. Fakat Makedonya Politik Cemiyeti örneğinde yaşananlar, burada teşkil edilecek ikinci bir cemiyetin veya oluşumun gizliliğinin sağlanması ve daha sağlam bir teşkilat yapısına kavuşturulması konusunda dikkatli bir yol takip edilmesini gerekli kılmıştır. Bu gereklilik, Varna’da “Makedonya” ve “Edirne-Trakya” meseleleri ile ilgili olarak teşkil edilen ikinci oluşum olan Istranca Derneği’nin 1896 senesi Nisan ayında daha teşkilatlı bir yapı altında kurulmasına ve faaliyetlerinin uzun ömürlü olmasına zemin hazırlamıştır. Dernek bu hadiseler ekseninde, belirtildiği üzere 1896 senesi Nisan ayında Avukat Aleksandr Diyakoviç’in önderliğinde, Avukat Vlamidir Dimitrof, Makedonyalı Avukat Dragalof ile kardeşi diğer Dragalof, Taçe Peter, Yuvan Bakırcıyef, Avukat Nikoşef gibi Varna’nın önde gelen kimselerinin de içinde yer aldığı bir topluluk tarafından “Edirne’deki Bulgarlığın maddi ve manevi kalkınmasını sağlamak” amacıyla kurulmuştur. Meriç (Maritsa) isimli gazetesi aracılığıyla Osmanlı Devleti’nin Edirne Vilayeti dahilinde yaşayan Bulgarlara yönelik asimilasyon siyaseti yürüttüğü yönünde propagandist yayınlar yapmıştır. Derneğin görünürdeki faaliyetlerini, para, giyecek, gıda toplanması yoluyla Varna ve çevresine göç etmiş bulunan Bulgarların barınma, iâşe ve eğitim ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamakteşkil etmiştir. Fakat kurulmasındaki asıl maksat mitingler, yürüyüşler düzenlemek ve gazetelerde çıkan maksatlı haberler yoluyla Osmanlı Devleti aleyhinde Bulgaristan genelinde yürütülen propagandayı devam

Identity Construction: The Case of Thracian Refugees in Bulgaria”, *Migration in the Southern Balkans (From Ottoman Territory to Globalized Nation States*, IMISCO Research Series, Londra 2015 ss. 63-85.

²⁴ Türklerin savaş öncesindeki ve sonrasındaki dönemde maruz kaldıkları katliam ve etnik neticesinde evlerini, tarım alanlarını, büyük ve küçükbaş hayvanlarını geride bırakarak hicret etmeleri sebebiyle buraya Bulgarların yerleştirilmesi işi kolaylaşmıştır. Bununla birlikte Makedonya ve Trakya’dan getirilerek Türklerin terk etmek durumunda kaldıkları meskenlerine yerleşen Bulgarların bu esnada karşılaştıkları asıl zorluk, göç ettikleri yerlerde daha önceki tarihlerde yaşayan Bulgarların hoşnutsuzluğunu üzerlerine çekmeleri ve saldırılara uğramaları olmuştur. İskan edilmeleri böylece zorlu bir hal almış olan Bulgar-Makedon göçmenlerinin barınma ve gıda konularındaki ihtiyaçları, Varna, Rusçuk, Filibe gibi şehirlerin yerel yöneticileri ve bihassa yardım derneği görünümünde faaliyet gösteren yerel komitelerinin üyelerinin özverili çalışmaları ile giderilmiştir.

²⁵ Bölgede teşkil eden komite ve cemiyetlere dair ele geçirilen bilgiler, tedbirlerin hızlıca alınabilmesine dair direktiflerle birlikte Edirne, Kosova, Manastır vilayetlerine ve Bulgaristan Komiserliği’ne gönderilmiştir. Gerek bu bölgelerdeki mahalli Osmanlı makamlarının gerekse de Sadrazâm, Hariciye Nazırı gibi üst düzey görevlilerin Bulgaristan genelinde teşkil edilmiş bu cemiyetlerin kapatılmasına dair sürdürdüğü ısrarlı girişimler netice vermiş ve kurucu üyelerini teşkil eden yirmi kişinin isimlerinin belirlendiği Makedonya Politik Cemiyeti de Bulgaristan diğer şehirlerindeki emsalleri gibi kapatılmıştır. BOA, HR. SFR. (04) 586-134, 13 Şubat 1895; BOA, HR. SFR. (04) 586-142, 28 Şubat 1895; BOA, HR. SFR. (04) 747-23, 5 Mart 1895; BOA, A.MTZ. (04) 27-48, 19 Ramazan 1312 (16 Mart 1895); BOA, HR. SFR. (04) 347-9, 8 Nisan 1895. Makedonya Politik Cemiyeti hakkında çok kısa malumat şu çalışmada da yer almaktadır: Mahir Aydın, *a.g.m.*, s. 210.

ettirmek olmuştur. Dernek ayrıca Varna ve çevresinden yerel mahiyette çeteler teşkil edilmesi ve bunların Şarkî Rumeli üzerinden Osmanlı topraklarına saldırılarda bulunması yönünde de yoğun bir mücadele içerisinde olmuştur.

Bu maksatlar çerçevesinde kurulan dernek kısa bir zaman dilimi içerisinde Eski Zağra, Kızanlık, Şumnu, Karnobat, Aydos gibi Bulgaristan'ın diğer önemli yerleşim yerlerinde şubeler açmayı başarmıştır. Şubeleşme anlamında elde edilen bu başarı kısa bir zaman diliminde ilk meyvesini vermiş ve 1897 senesi Nisan ayında dernek uhdesinde teşkil edilen çeteler Osmanlı Devleti sınırlarındaki Tırnovacık, Kırklareli, Pınarhisar taraflarına baskınlar gerçekleştirmiştir.²⁶

Komitecilerin Varna'da Gerçekleştirdikleri Toplantılar

“Makedonya Meselesi” bağlamında dernek ve cemiyet gibi toplum yararına faaliyet gösteren kuruluşlar görünümünde Varna'da teşkil edildiklerine temas ettiğimiz komite şubelerinin burada hangi eylemlerde bulduklarına temas etmeden önce, üyeleri ve sempatizanları nezdinde yaptıkları toplantılara değinmek gerekmektedir. Çalışmamız kapsamında ulaştığımız veriler, Bulgar-Makedon komitelerine mensup kimselerin Varna'da gerçekleştirdikleri gizli toplantıların ilkinin henüz burada bir dernek veya cemiyet tesis edilmediği bir tarihte, 1894 senesi sonlarında bir okulda gece vakti gizlice yapıldığını ortaya koymaktadır.²⁷ Söz konusu toplantı 1893 senesinde Selanik'te kurulmuş olan VMORO'nun Rusya ve Romanya gibi ülkelerde ve Bulgaristan'da “Makedonya Meselesi”ni kendi uhdesinde başarıya ulaştırılacak bir uğraşı konusu olduğuna dair gündeme getirme çabalarının bir sonucu olarak gerçekleştirilmiş olmalıdır. Varna'nın kara yoluyla Rusçuk, Yergöğü gibi önemli şehirlere, deniz yoluyla ise Odesa, Köstence, Burgaz, İstanbul, Selanik gibi dönemin en önemli siyasi-iktisadi merkezlerine birkaç günlük mesafede bulunan stratejik konumu²⁸ VMORO mensuplarının buradaki toplantıyı organize etmelerindeki en önemli gerekçelerden birisi konumunda olmalıdır.

Nitekim VMORO mensuplarının yurtdışında teşkilatlanma konusunda 1894 senesi sonlarından itibaren yoğunlaşan faaliyetlerinin Rusya nezdinde nasıl karşılandığına dair izlenimlerin ele alındığı bir toplantının, sözü edilen ilk toplantıdan yaklaşık sekiz ay sonrasında yine Varna'da gerçekleştirilmiş olması da şehrin bu konuda komiteciler nezdinde nasıl önemli bir yere sahip bulunduğunu gösteren bir diğer önemli delil niteliğindedir.²⁹

Kara ve deniz yolları üzerindeki stratejik önemine temas ettiğimiz Varna ilerleyen senelerde de cemiyet ve dernek görünümündeki komitelerin teşkilatlanma faaliyetleri açısından önemli bir yer konumunda olma durumunu devam ettirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak komite mensupları düzenli aralıklarla bir araya gelip toplantılarını gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantıların

²⁶ Bulgar dilindeki telaffuzu “Standja” olan dernek, tesisinden kısa bir süre sonra Varna'da geniş katımlı mitingler düzenlemeye başladığı gibi, Edirne Vilayeti dahilindeki Tırnovacık, Kırklareli, Pınarhisar bölgelerine de çeteler göndermiştir. Istranca (Standja) Derneği hakkında kısa bir malumat ve değerlendirme şu çalışmada yer almaktadır: Suzan Ertürk, *a.g.t.* ss. 57, 72 ve 104.

²⁷ Bu toplantı hakkında elde edilen malumat Varna Tüccar Vekâleti yetkililerince Sofya'daki Komiserliğe ve Hariciye Nezâreti'ne iletilmiştir BOA, HR. SFR. (04) 670-76, 5 Aralık 1894; BOA, Y.A.HUS. 315-24, 13 Cemâzie'l-Âhir 1312 (12 Aralık 1894).

²⁸ Varna'nın bu dönemde Bulgar-Makedon komiteleri nezdinde önemli bir yere sahip olmasını sağlayan hususlardan bir diğeri, Osmanlı Devleti'nin hattı imtiyaz, yani sınır hattı boyunca aldığı tedbirler sebebiyle Bulgaristan'dan “Makedonya”ya geçemeyen komitecilere alternatif bir güzergâh sunmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Varna'dan vapurlarla tezkiresiz olarak İstanbul'a, oradan da Selanik'e geçmenin, alınmak istenen tüm tedbirlere rağmen daha zahmetsiz ve tehlikesiz bir rota konumunda bulunması bu duruma sebep olmuştur.

²⁹ Söz konusu toplantı Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilecek eylemlerde ve izlenecek siyasette Rusya'nın desteğini almak amacıyla Petersburg'a giden heyetin, buradan hangi kazanımlarla döndüğü veya istediğini alıp alamadığı konusunda değerlendirmede bulunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla Varna Belediyesi önündeki bahçede gerçekleştirilen toplantıda Hristo Rakovski nutukta bulunarak Osmanlı-Rus ilişkilerinin geçirdiği safhaları özetleyen bir çerçeve sunmuş ve Petersburg'a gönderile heyetin neden istediği desteği alamadığı hakkında bir değerlendirmede bulunmuştur. BOA, A. MTZ. (04) 179-38, 23 Safer 1313 (15 Ağustos 1895).

şehrin hangi mahallerinde gerçekleştirildiğini irdelediğimizde ise, toplantıların ağırlıklık olarak Varna Belediyesi'nin bahçesinde bulunan Union (Ünyon) ve Central (Santral) isimli gazinolarda yapıldığını, kimi zaman ise görüşülecek meselenin önemi ile orantılı olarak gizliliğin sağlanabilmesi amacıyla okul, kilise gibi belirli vakitlerden sonra boş olan mekanların tercih edildiğini belirtmek mümkündür. Toplantıların Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'daki mahalli görevlileri tarafından haber alınmaması ve üzerlerinde baskı oluşturulmaması noktasında komiteciler ayrıca gayret sarf etmiştir. Fakat Varna ve Rusçuk'daki Tüccar Vekâleti görevlileri, komitecilerin arasına yerleştirdikleri ajanları marifetiyle bu toplantılarda konuşulan mevzular hakkında detaylı bilgileri elde etmeyi ve Sofya'daki Komiserlik kanalıyla Hariciye Nezâreti ve Sadâret'i bilgilendirmeyi başarmıştır.³⁰ Fakat toplantıların önlenerek komitecilerin bir araya gelmesinin önüne geçilmesi yönünde Bulgar makamları nezdinde yapılan girişimler netice vermemiştir. Nitekim gerek Bulgar-Makedon gerekse de Ermeni komitelerinin, şehrin belli başlı mekanlarındaki toplantılarına dair daha sonraki senelerde de Osmanlı makamları arasında yazışmaların yapılmış olması, bu girişimlerin neticesiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Varna bu dönemde Bulgar-Makedon komitelerinin, özelde ise Sofya merkezli Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi'nin (VMOK) Bulgaristan genelindeki yerel şubelerinde görev alan elemanlarının, ileride gerçekleştirilecek eylemlere dair planlamalar yaptığı merkezlerden biri konumunda da bulunmuştur. Bu önemli toplantılardan biri Paskalya Yortusu fırsatı bilerek gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantıya VMOK mensubu olup, aynı zamanda Bulgar ordusunda ihtiyat mülazımı olarak vazifeli bulunan Kovaçef de katılmıştır. Toplantıda gelecekte yapılacak işlere dair değerlendirmelerde bulunduğu gibi, yerel komitelerin program ve tüzüklerini üzerinde gerekli düzenlemeler de yapılmıştır. Kovaçef ayrıca, bu toplantı öncesinde Varna'daki yerel komite liderleri ile de görüşmüş ve tiyatro oyunları oynanması, bağış alınması gibi yollarla elde edilen gelirlerden bir kısmının buradaki şubeye bırakılmasına karar verilmiştir.³¹

“Makedonya Meselesi”nin 1902-1903 senelerindeki önemli gelişmeler arka planında daha ciddi bir sorun yumağı haline geldiği dönem, Bulgaristan genelindeki komite şubelerinin etkinliklerini artırmalarına zemin hazırlamıştır. Bu durumun bir yansıması olarak Varna'da görünürde cemiyet ve dernek çatısı altında faaliyet yürüten komitelerin mensuplarının Union (Ünyon) ve Central (Santral) isimli gazinolarda ve sair yerlerde gerçekleştirdikleri toplantıların sayısında artışa neden olmuş ve bu süreçte söz konusu toplantılar haftalık olağan görüşmeler şeklinde yapılagelmiştir.³²

³⁰ Varna ve Rusçuk'taki Tüccar Vekâletleri, Bulgar-Makedon komitelerinin faaliyet ve olası eylemlerini durdurmak amacıyla çeşitli yollardan bilgi edinilmesi yöntemine başvurmuştur. Bu konuda başvuru usullerinden biri, Bulgaristan'da sefir veya konsolos olarak görev yapan yabancı devlet görevlilerinden bilgi almak olmuştur. Nitekim, Rusçuk'tan Makedonya'ya çete faaliyetlerine katılmak amacıyla yola çıkan ve sayısının 80'i bulunduğu öğrenilen gönüllülerden oluşan bir grubun, ilk olarak Varna'ya geleceği Sofya'daki İngiliz ve Yunan konsolosluklarından haber alınarak Bulgaristan Komiserliği'ne iletilmiştir. Varna'daki yerel Osmanlı makamlarının Bulgar-Makedon komitelerinin faaliyetlerinin önüne geçilmesi noktasında almaya çalıştığı tedbirlerden bir diğeri, burada yaşayan Ermeni, Rum gibi unsurlardan devlete sadakat gösterdiği bilinen kimselerden bilgi toplamak olmuştur. Bu kapsamda, aslen İstanbullu olup Varna'da oturan Nikogos Küçükyan isimli bir Ermeni'den istifade edilmeye çalışılmıştır. Varna Tüccar Vekâleti yekililerinin, gerek Bulgar-Makedon gerekse de Ermeni komitelerinin faaliyetlerine dair bilgi toplayabilmek için istihdam ettikleri Nikogos Küçükyan, Ermenice, Türkçe, Fransızca ve Bulgarca'yı iyi derecede bilen bir kimsedir. Bu vasıfları dolayısıyla komitecilerin hareketlerini takip etme görevi başta olmak üzere, Bulgar ve Ermeni dillerinde yayınladıkları gazetelerle, ilan ve risale gibi evraklardaki yazıların Türkçeye tercümesi için de vazifelendirilmiştir. Bu vazifelerinin yanında ayrıca, Varna'ya gerek kara, gerekse deniz yoluyla gelip gitmekte olan Bulgar ve Ermeni komitecilerinin kimler olduğunun belirlenmesinde de kendisinden istifade edilmiştir. Yer verilen bu bilgiler şu künyelerdeki arşiv evrakı içerisinde yer almaktadır: BOA, A.MTZ. (04) 128-54, 27 Safer 1323 (3 Mayıs 1905). BOA, A.MTZ. (04) 128-54, 27 Safer 1323 (3 Mayıs 1905).

³¹ BOA, A. }MTZ.(04) 66-18, 15 Muharrem 1318 (15 Mayıs 1900).

³² 1902 senesi Aralık ayında Santral Birahanesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda “Makedonya”da ve “Edirne-Trakya”da VMOK çatısı altında gerçekleştirilecek eylemlere Varna'daki şubenin nasıl katkıda bulunabileceği hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. BOA, HR. SFR. (04)229-56, 24 Şubat 1905.

Bulgar-Makedon Komitelerinin Varna'da Düzenledikleri Mitingler

“Makedonya Meselesi” doğrultusunda Varna'da cemiyet, dernek gibi adlar altında teşkilatlandıklarına ve düzenli aralıklarla toplantılar gerçekleştirdiklerine temas ettiğimiz Bulgar-Makedon komiteleri, Bulgaristan'ın diğer şehirlerinde olduğu gibi burada da Osmanlı Devleti aleyhinde kamuoyu oluşturmak maksadıyla çeşitli eylemlerde bulunmuştur. Bu maksatla düzenlenen bu eylemler içerisinde ise mitingler, önemli ve etkin bir yöntem olarak sıkça gerçekleştirilmiştir. Bu mitinglerde, komitelerin planları çerçevesinde katılımcı kitlesini ekseriyetini Varna'ya yakın tarihlerde göç ettirilmiş olan ve barınma, iâşe, eğitim konularında zorluklarla karşılaşan Bulgar nüfus teşkil etmiştir. Bu yöntem ile Varna'daki yerel Bulgar nüfus ile çeşitli konularda sıkıntılar yaşayan göç ettirilmiş Bulgarlar arasındaki menfi ilişkilerin Osmanlı Devleti'ne ve Türklere karşı oluşturulan nefret söylemiyle başka bir mecraya yönltilmesi hedeflenmiştir. Nitekim, aşağıda örneklerine yer verildiği üzere Istranca Derneği yöneticilerinin yoğun gayretleri neticesinde Varna ve çevresinden çok sayıda küçük ve orta ölçekli çetenin teşkil edilip, bunların Osmanlı sınır hattına tecavüzde bulunmaları da Osmanlı Devleti aleyhinde düzenlenen mitinglerle ulaşılmaya çalışılan hedeflere belirli ölçülerde erişildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Böylesine önemli hedeflere ulaşılması noktasında bir aracı olarak mitinglerin düzenlenmesinde ise Paskalya Yortusu, Hazreti Meryem Yortusu, Ölen Komitecileri Anma Etkinliği gibi dini-millî hassasiyetin önde olduğu zamanlar bir fırsat olarak görülmüştür.³³

Varna'da bu dönemde Bulgar-Makedon komitelerinin öncülüğünde düzenlenen mitinglerden ilki Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakının yıl dönümü dolayısıyla gerçekleştirilmiş; bu münasebetle halkı galeyana getirecek şekilde konuşmalar yapıp şenlikler düzenlenmiştir.³⁴ Çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz zaman aralığında anma, kutlama maksadıyla organize edilen bir diğer miting, 1870 senesinde müstakil hale gelen Bulgar Kilisesi'nin yani eksarlığın yirmi beşinci senesini kutlamak amacıyla düzenlenmiştir. Bu mitingte de, Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakının kutlandığı diğer mitingte olduğu gibi Makedonya'nın Bulgaristan'a bağlanması ve Bulgaristan'ın nihai olarak bağımsızlığını kazanması gibi önemli meseleler hakkında kitleleri etkileyici mahiyette coşkulu konuşmalar gerçekleştirilmiştir.³⁵

1896 senesi haziran ayında, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki vilayetlerinde yapacağı ıslahatların hızlandırılması konusunda baskıda bulunmak ve Büyük Devletlerin ilgisini bu vilayetlerdeki Bulgar halkın sıkıntılarına çekmek amacıyla Varna'da tekrar büyük bir miting düzenlenmiştir. Bu mitingi daha önceki mitinglerden önemli kılan husus, Sofya'daki “Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi”nin yani VMOK'un Bulgaristan genelinde düzenlenmesini organize ettiği mitinglerden biri durumunda olmasıdır.³⁶ Söz konusu mitingde yapılan konuşmalar

³³ Bununla birlikte mitinglerin bu dönemde, gerek Bulgaristan coğrafyası genelinde gerekse de Varna özelinde zaman zaman, Bulgaristan hükümetinin ve Başbakan'ın iç güvenlik, tarım, ziraat gibi alanlardaki politikalarının protesto edilmesi amacıyla da düzenlendiğini belirtmek gerekmektedir.

³⁴ BOA, Y.A. HUS. 265-132, 21 Rebîu'l-evvel 1310 (13 Ekim 1892).

³⁵ BOA, Y.A. HUS. 315-2, 11 Cemâzie'l-Evvel 1312 (20 Aralık 1894).

³⁶ BOA, Y. A. HUS. 322-118, 29 Ramazan 1312 (26 Mart 1895). Varna'da bu dönemde anma, kutlama gibi amaçlarla sıkça düzenlenen mitinglerin yanısıra zaman zaman yine bu amaçlara matuf olarak yürüyüşler de yapılmıştır. Bu yürüyüşlerden biri Bulgaristan Emareti'nin kuruluş günü olan 19 Şubat'ı anmak amacıyla 1901 senesinde gerçekleştirilmiştir BOA, Y. A. HUS. 413-120 ve 413-129, 23 ve 25 Zilkâde 1318 (16 Mart 1901).

³⁶ Varna Tüccar Vekâleti tarafından, bu mitingin hemen akabinde Sofya ve Rusçuk'ta da miting düzenleneceği isithbaratı alınarak Komiserlik kanalıyla Hariciye Nezâreti'ne ve Sadâret'e iletilmiştir. BOA, HR. SFR. (04) 752-14, 14 Haziran 1896; BOA, HR. SFR. (04) 752-62, 25 Haziran 1896.

ve dile getirilen iddialara Svoboda Gazetesi'nde genişçe yer verilerek "Makedonya Meselesi" hakkındaki kamuoyu oluşturma çabası göz önüne serilmiştir.³⁷

Varna'da bu dönemde başka bir miting daha tertiplenmiş, Istranca Derneği'nün düzenlenmesinde başat rol oynadığı bu etkinlik 1897 senesi Ocak ayı başlarında gerçekleştirilmiştir. Mitingin hangi neticeleri verdiğine dair bir değerlendirme yazısı Makedonya Gazetesi'nin 16 Ocak 1897 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Gazetede yayınlanan bu değerlendirme yazısı, Varna Tüccar Vekâleti görevlilerince Bulgarca aslından Fransızca'ya çevrilerek Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarının çiğnendiğine ve toprak bütünlüğüne kast edildiğine dair bir girişim olarak Osmanlı Devleti yanlısı bir siyaset izleyen dost devletlerin sefirlerine ve Rusya'nın İstanbul'daki sefirine gönderilmiştir.³⁸

Bulgarların, Osmanlı Devleti aleyhine tertip ettikleri bir diğer etkinlik, Hazreti Meryem Yortusu dolayısıyla düzenlenmiştir. Bu etkinlik, miting boyutunda bir girişim olmayıp, Varna Belediyesi'nin bahçesinde konser verilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Söz konusu etkinlik ayrıca, kitlelerin bir araya getirilmesi bakımından dini bir mahiyet göstermekle birlikte düzenlenmesindeki asıl amaç "Makedonya Meselesi" doğrultusundaki kamuoyu oluşturmak çabalarına katkı sunmak olmuştur.³⁹

Hazreti Meryem Yortusu bahane edilerek gerçekleştirilen etkinlikten bir süre sonra bu defa, 1897 senesi Aralık ayı sonlarında, Edirne ve civarında Bulgar ahalden birkaç kişinin kasten öldürüldüğü, Cısr-ı Mustafa Paşa yakınlarında Osmanlı ordusu mensuplarının eşkıya takibi bahanesiyle masum kimselere zarar verdiği, Makedonya'da Bulgarlara zulmedilmeye devam edildiği gibi sebeplerle bir miting düzenlenmiştir. Bu miting, Istranca Derneği lideri Aleksandr Diyakoviç başta olmak üzere Dragalof kardeşler ve Mirsak Savof gibi derneğin önde gelen üyelerinin önderliğinde Makedonya ve Edirne-Trakya bölgelerinden Varna'ya göç etmiş olan Bulgarların ağırlığını teşkil ettiği yaklaşık altı yüz kişilik bir grubun katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁴⁰ Mitingin böylesine kalabalık bir topluluğun katılımı ve söz alan kimselerin Osmanlı Devleti'nin hukukunu zedeleyici mahiyetteki ifadeleri, meselenin başkent İstanbul'da titizlikle ele alınan bir sorun durumunda olmasına sebebiyet vermiştir. Komiserlik kanalıyla Bulgar makamları nezdinde yürütülen protesto girişimleri ve sert bir dille ifade edilen yaptırım istekleri, Bulgar hükümetinin bu tarz mitingleri engelleyemeyeceğine dair cevabıyla farklı bir hal alarak ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur.⁴¹

Varna'da yaşayan Bulgarların bu dönemde Osmanlı Devleti aleyhine giriştikleri bir diğer miting, Edirne ve çevresindeki soydaşlarının yaşam koşullarının iyi olmadığı, birçok temel haktan mahrum buldukları şeklindeki şikayetlerini dile getirmek amacıyla Varna Belediyesi önünde

³⁷ BOA, HR. SFR. (04) 351-53, 10 Haziran 1896. İncelediğimiz arşiv evrakında yer alan verilerden gazetenin Varna'da veya Bulgaristan'ın başka bir şehrinde mi yayımlandığına dair bilgi yer almamaktadır. Fakat Varna'da yayınlanan gazetelerden biri olması muhtemeldir.

³⁸ BOA, HR. SFR. (04) 356-1, 20 Ocak 1897.

³⁹ BOA, HR. SFR. (04) 672-11, 28 Ağustos 1897; BOA, HR. SFR. (04) 357-39, 1 Eylül 1807; BOA, A.MTZ.(04) 51-2, 1 Receb 1315 (26 Kasım 1897). Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi'ne gelir sağlamak amacıyla başka bir tarihte bir daha konser tertiplenmiş ve bu kapsamda toplanan kabalık önünde, diğer etkinliklerde olduğu üzere Osmanlı Devleti aleyhinde konuşmalar yapılmıştır. Konserin gerçekleştirilmesi ve bu esnada Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına aykırı konuşmaların yapılmasına dair alınan istihbarat üzerine Bulgar makamları nezdinde yapılan girişimler ise neticesiz kalmıştır. BOA, HR. SFR. (04) 431-41, 1 Mart 1900.

⁴⁰ Meseleye dair Hariciye Nezâreti, Edirne Valiliği ve Bulgaristan Komiserliği nezdinde yapılan yazışmalarda, mitingün 7 Kanun-ı Evvel 1313 (19 Aralık 1897)'de gerçekleştirildiği bilgisi yer almaktadır. Meselenin Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına aykırı hususlar içerdiği sebebiyle, İstanbul'da bulunan Bulgaristan Kapı Kethüdalığı aracılığıyla Bulgaristan uyarılmıştır. BOA, A.}MTZ.(04) 52-6, 26 Receb 1315 (21 Aralık 1897). BOA, HR. SFR. (04) 758-194 ve 758-197, 19 ve 20 Aralık 1897; BOA, HR. SFR. (04) 295-55, 20 Aralık 1897. Varna Tüccar Vekili Refik Bey tarafından mitingün düzenleme süreci hakkında detaylı bilgilerin yer aldığı bir rapor kaleme alınmıştır. BOA, HR. SFR. (04) 358-46, 26 Aralık 1897.

⁴¹ BOA, HR. SYS. (04) 309-2, 19 Ocak 1998; BOA, HR. SYS. (04) 309-26, 27 Şubat 1898.

düzenledikleri mitingdir. Bu miting, aynı Hazreti Meryem Yortusu esnasında belediye bahçesi öncesinde verilen konserde olduğu gibi farklı bir amaca hizmet eder görünmektedir. Nitekim Osmanlı makamlarının meseleye dair kaleme aldıkları tahriratlarda gündüz mitingde katılan Bulgarlardan bir kısmının gece vakti yaptıkları toplantıda bir çete teşkil edilmesi yönünde karar aldıkları belirtilmektedir.⁴² Bu durumda, söz konusu şikayetlerin ve neticesinde yapılan mitingin daha çok buraya yakın zamanda göç ettirilmiş Bulgarları bir araya getirme yönünde bir girişim olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Bu dönemde Bulgar-Makedon komitelerinin gerçekleştirdikleri etkinliklerden bir diğeri Osmanlı Devleti sınırına saldırı gerçekleştirip, bu esnada öldürülen Bulgar çetelerine mensup kimselerin kilisede düzenlenen bir ayinle anılmaları olmuştur. Ayin düzenlenmeden önce, şehrin çeşitli mahallerinde dağıtılan ilanlarda, davaları için ölen çete ve komite erbabının ruhlarının hoşnut edilmesi ve ‘‘Makedonya’’nın bağımsızlığına destek verilmesi amacıyla Varna ahalisinin yoğun şekilde katılımının beklendiği ifade edilmiştir.⁴³

Varna’da bu dönemde geniş bir katılım ile düzenlenmesine teşebbüs edilen bir diğer mitingle ilgili 1899 senesi Ekim, Kasım aylarında hazırlıklar yapılmış, Avukat Aleksandr Diyakoviç’in başkanlığındaki ekibin uzun uğraşları sonucunda 3 Aralık 1899 tarihinde miting gerçekleştirilmiştir. Avukat Vlamidir Dimitrof, Makedonyalı avukat Dragalof ile kardeşi diğer Dragalof ve Taçe Peter, Yuvan Bakırcıyef, Avukat Nikoşef ve eski Redif Miralayı Yorgi Sutirop gibi Varna ahalisinin önde gelen kimselerinin içerisinde yer aldığı, aynı zamanda Istranca Derneği mensubu bulunan kalabalık bir topluluk bu mitingi tertipleyenler içerisinde yer almıştır. Mitingde Osmanlı padişahı II. Abdülhamid’in şahsını ve Osmanlı Devleti’nin egemenlik haklarını rencide edici mahiyette konuşmalar yapılmıştır.⁴⁴ Padişahın şahsiyeti hakkındaki uygunsuz konuşmaların yapıldığı haber alınır alınmaz, durum telgrafla Sofya’daki Komiserliğe iletilmiş ve aynı zamanda Varna Mutasarrıflığı nezdinde protesto edilmiştir.⁴⁵

Padişahın şahsiyetine dahi dil uzatacak mahiyetteki sözlerin sarf edildiği bu mitingin kınanması, sorumlularının hesap vermesi ve bir daha düzenlenmemesi amacıyla Bulgaristan makamları nezdinde yapılan protesto girişimleri, daha önceki girişimler gibi netice vermemiştir. Çünkü daha sonraki tarihlerde Varna’da gerek Ermeni gerekse Bulgar-Makedon komiteleri mitingler düzenlemeye devam ettiği gibi, faaliyetlerinin yoğunluğunda da artış olmuştur. Bu husustaki iddiamızı güçlendiren etkenlerden birisi VMOK’un lideri Mihailofski’nin birkaç senelik kısa bir zaman diliminde Varna’ya çeşitli defalar gelerek toplantılar düzenlemesi ve halka yönelik mitingler tertip etmesidir. Tespitlerimize göre, Mihailofski’nin Varna’daki yerel komite liderleriyle yaptığı ilk toplantı ve bu toplantıya paralel olarak halka yönelik olarak tertiplenen ilk miting 1900 senesi Nisan ayında gerçekleşmiştir.⁴⁶ Yerel komite liderleri ile yaptığı bu toplantıdan sonra Varna’ya bir süre gelmemiştir. Şehre ikinci defa geldiği ve bir öncekinde olduğu çeşitli toplantılar yaptığı tarih 1901 senesi Kasım ayı olmuştur.⁴⁷ Bununla birlikte Varna’da ikinci

⁴² BOA, A. MTZ.(04) 52-6 ve 52-14, 2 ve 4 Şa’ban 1315 (27 ve 29 Aralık 1897).

⁴³ BOA, HR. SFR. (04) 297-36, 4 Ağustos 1898.

⁴⁴ Varna Belediyesi önündeki bahçede gerçekleştirilen mitingde yaklaşık 7-8 bin kişi katılmış ve Istranca Derneği başkanı Avukat Aleksandr Diyakoviç başta olmak üzere, Vladimir Dimitrof ve Dragalof kardeşler konuşma yapmıştır. Mitingde ele alınan ve Osmanlı Devleti’nden talep edilen meselelere dair bilgilerin yer aldığı beyanname, Bulgar Milli Meclisi (Sobranya) başkanına, Başbakan’a ve Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi (VMOK) başkanına gönderilmiştir.

⁴⁵ 1899 senesi Aralık ayında Varna’da gerçekleştirilen mitingde dair yazışmaların künyesi şöyledir: BOA, HR. SFR. (04) 533-12, 11 Ekim 1899; BOA, HR. SFR. (04) 534-9, 29 Kasım 1899; BOA, HR. SFR. (04) 534-26, 5 Aralık 1899; BOA, HR. SFR. (04) 534-28, 6 Aralık 1899; BOA, A. }. MTZ.(04) 64-58, 3 Şa’ban 1317 (7 Aralık 1899).

⁴⁶ BOA, Y.A. HUS. 405-15, 24 Zilhicce 1317 (25 Nisan 1900).

⁴⁷ Mihailofski, Varna’da toplanan kalabalık bir topluluk önünde Bulgaristan’ın istiklali ve Makedonya konusunda konuşma yapmıştır. Mihailofski bu dönemde, Yüksek Makedonya Komitesi’nin başı olarak gerekli parasal desteği sağlamak ve yeni silahlar elde edebilmek amacıyla bir süreliğine Avrupa’nın büyük şehirlerinde de bulunmuştur. Bu

defa katıldığı toplantıların ve kitlelere yönelik olarak mitingde söylediği sözlerin birkaç açıdan zararlı olmuştur. Bu zararlardan ilki, VMOK'un en etkili şahsiyetlerinden biri olarak tanımlanabilecek olan Boris Sarafov'un sert bir üslupla eleştirilmesi sonucunda, Sofya'daki komite merkezinde Mihailofski ve çevresinde kümeleşen kimselerle arasında ayrışmanın yaşanmasıdır. Sarafov'un bu hadiseden kısa bir süre sonrasında Bulgaristan'dan ayrılarak Makedonya'ya gitmesi ve burada VMORO saflarına geçmesi dikkate alındığında, Mihailofski'nin Varna'daki mitingde Sarafov'a yönelik tavrının, var olan fikir ayrılıklarının kopuşa varan bir süreç izlemesinde önemli bir merhale teşkil ettiği görülmektedir.

Mihailofski'nin Varna'daki mitingde sarf ettiği sözlerinin zararlı olduğu ikinci husus ise, Varna'daki şubenin üyeleri nezdinde hoşnutsuzluk yaratmasıdır. Bu hoşnutsuzluğun bir neticesi olarak Varna'daki şubenin lideri Yanakeşif, ekibinde bulunan kimseleri Saint Naum Mektebi'nde toplantı yapmaya davet etmiştir. Sayısının yüz sekseni bulduğu öğrenilen komite üyeleri bu toplantıda, Mihailofski'nin konuşmasında değindiği konular hakkında müzakarede bulunmuştur. Komitenin önde gelen üyelerinden Doktor Stoyanof ve Tüccar Şotof'un, Mihailofski'nin ortaya koyduğu düşünceleri ağır bir dille eleştiren konuşmaları üyeler arasındaki ortamı gerginleştirmiş ve görüşülecek diğer mevzuların gelecek pazar gününe ertelenmesine sebep olmuştur.⁴⁸

Varna'da bu yıllarda Bulgar-Makedon komitelerinin düzenledikleri bir diğer miting, "Makedonya Meselesi"nin daha sorunlu bir hal aldığı ve Bulgar, Rum, Sırp unsurlar arasında silahlı çatışmalara varan mücadelenin yaşandığı bir dönemde kalabalık bir topluluğun katılımıyla 1902 senesi Nisan ayında gerçekleştirilmiştir. Fakat bu defa düzenlenen miting, Üsküp şehrindeki metropolitliğe Bulgar ruhban sınıfından bir kimse yerine Sırp asıllı Serop Fermilyan'ın atanmasına tepki göstermek amacıyla tertiplenmiştir.⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin artık bir kangren halini almış olan "Makedonya Meselesi"ne bir çeki düzen vermek ve bir dizi ıslahat gerçekleştirerek bölgedeki egemenliğini biraz olsun kuvvetlendirebilmek amacıyla "Rumeli Umum Müfettişliği"ni kurması, "Makedonya"ya dair en ihtiraslı taraf durumunda bulunan Bulgaristan hükümetinin ve halkının hoşnutsuzluğuna sebep olmuştur.⁵⁰ Bu hoşnutsuzluk ortamında, VMORO'nun ilk başkanı ve önde gelen isimlerinden olan Hristo Tatarçev'in Yunanistan hükümeti tarafından tutuklanması Bulgar halkı nezdindeki

sırada yaptığı ziyaretler, gazetelere verdiği röportajlar Osmanlı makamlarınca haber alınmış ve rapor edilmiştir. BOA, A. }MTZ.(04) 72-81 ve 72-85, 21 18 ve 21 Şa'ban 1319 (30 Kasım ve 3 Aralık 1901).

⁴⁸ Mihailofski'nin sarf ettiği sözlerin VMOK'un Sofya'daki merkez karargahı ile Sarafov arasındaki fikir ayrılıklarını derinleştirmesi, Varna Tüccar Vekâleti ve Komiserliğin istihbari raporlarına dahi yansımıştır. Nitekim, Varna Tüccar Vekili konu hakkında yaptığı değerlendirmelerinde, üyeler arasında nefrete kadar varan bu anlaşmazlığın, komitenin dağıtılabilmesi açısından önemli bir fırsat olduğunu arz etmiş ve söz konusu toplantı esnasında üyelerden bazılarının üzerinde revolver ve bıçak gibi yaralayıcı, öldürücü cisimlerin bulunmasını görüşüne delil olarak sunmuştur. Belirtilen bu görüşlerin yer aldığı belgelerin künyesi şöyledir: BOA, HR. SFR. (04) 775-9, 5 Aralık 1901. BOA, HR. SFR. (04) 775-15, 29 Aralık 1901.

⁴⁹ Fermilyan'ın metropolitliğe getirilmesi Bulgaristan'da büyük yankı uyandırmış ve bu konuda Bulgar halkının tepkisini göstermek amacıyla Varna haricinde Şumnu'da da bir miting düzenlenmiştir. Hatta bu kararın tatbikine engel olunması için VMORO'nun önde gelen isimlerinden olan Sarafov'un yakın ekibinden bir suikast timi tertip edilmesine dahi girişilmiştir. BOA, HR. SFR. 423-4 (04) 15 Nisan 1902; BOA, HR. SFR. (04) 673-41, 21 Nisan 1902; BOA, HR. SFR. (04) 673-44, 29 Nisan 1902.

⁵⁰ Osmanlı Devleti'nin "Rumeli Umum Müfettişliği"ni ihdas ederek "Makedonya Meselesi"ne yönelik ıslahatlarını daha sağlam esaslar etrafında kurma girişimleri Bulgar kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir. Gerçekleştirilmesi planlanan ıslahatın esaslarının belli olması ve ilan edilmesi sonrasında, Bulgaristan'ın önemli şehirlerinde bu ıslahatların Bulgar milli menfaatleri için hangi yönlerden faydalı olduğu konusunda toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılardan biri de 1902 senesinin ilk günlerinde Varna'da yapılmıştır. BOA, HR. SFR. (04) 216-33, 13 Ocak 1902.

hoşnutsuzluğun ve tepkinin tekrar geniş katılımlı bir mitingle ortaya konulmasına sebep olmuştur.⁵¹

Bahsedildiği üzere, “Makedonya Meselesi” nin Bulgar, Sırp, Rum, Ulah unsurlar nezdinde tam bir silahlı mücadeleye dönüştüğü ve tarafların uzun asırların birikimi sonucu birbirlerine karşı oluşan nefreti dışa vurmaya başladıkları bu dönemde Varna’da tertiplenen bir diğer miting, diğer önemli etkinliklerde ve toplantılarda da aktif bir kişi olarak sivrilen Avukat Dragalof’un önderliğinde organize edilmiştir. Bu son mitingün düzenlenmesine ise Fener’deki Rum Ortodoks Kilisesi tarafından görevlendirilen Metropolid Neofitos’un gemiyle geldiği şehirde yaşayan Rum ahali ile görüşmek istemesi sebep olmuştur. Metropolidin gelişinden haberdar olan Dragalof ve arkadaşları, bu durumu bahane ederek şehirde bir karışıklık çıkarmış ve Rumlar aleyhine galeyana getirilen ahalinin katılımıyla söz konusu miting düzenlenmiştir.⁵² Varna’da Rumlar aleyhine gelişen durumun oluşturduğu müsait ortam, Dragalof’a faaliyetlerini devam ettirme noktasında cesaret vermiş ve Varna’nın güneyindeki Burgaz şehrinde de bir miting düzenlemesi işine girişmesine sebep olmuştur. Tebaası bulunan Rum ahali aleyhine gelişen hadiselerin beraberinde getirdiği olumsuzluklar, Osmanlı devlet adamlarının Bulgar makamları nezdinde girişimde bulunmasını ve meselenin takipçisi olarak önlem almaya çalışmalarını beraberinde getirmiştir.⁵³ Rumlar aleyhinde düzenlenen ilk mitingden birkaç ay sonra, Eylül ayı ortalarında ikinci bir miting daha düzenlenmiştir. Fakat Bulgaristan hükümeti nezdindeki yoğun baskının sonucu olarak bu miting, ilk düzenlenen mitinge nazaran daha sakin bir ortamda gerçekleşmiş ve sonrasında Rumlara karşı herhangi bir taşkınlık meydana gelmemiştir.⁵⁴

Çalışmamızın zaman aralığını teşkil eden 1878-1908 seneleri arasındaki dönemde tespit edebildiğimiz son miting Musalla Meydanı’nda yapılmış ve Varna’da Osmanlı Devleti aleyhinde tertip edilen diğer toplantı ve mitinglerin tertipleycisi durumunda bulunan, aynı zamanda eski belediye başkanı olan Dragalof yaptığı konuşmada Dış İşleri Bakanı Edward Gara’nın şahsiyetinde Bulgaristan’a verdiği destekten dolayı İngiliz Hükümeti’ne teşekkür telgrafları gönderilmesi çağrısında bulunmuştur.⁵⁵

Komitelere Yardım Amacıyla Para Toplanması

Komitelerin faaliyetlerini sürdürebilmek ve Avrupa’dan silah temin etme noktasında başvurdukları yöntemlerden biri para toplanmasıdır. Komitecilerin halktan ve muteber kimselerden para toplama noktasında kullandıkları argümanların başında ise Makedonya ve Edirne, Kırklarleli havalilerinden Bulgaristan içlerine göç etmiş kimselere yardım edilmesi gelmektedir. Komitelerin bu argüman üzerinden para toplama faaliyetini Bulgaristan genelinde olduğu gibi Varna’da da yürüttüklerini gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtların birinde,

⁵¹ Varna’daki Tüccar Vekilliği, Ekim ayı başından itibaren Varna’da Bulgarlar tarafından yeni miting düzenleneceği konusunda Komiserlik kanalıyla Hariciye Nezâreti’ni bilgilendirmiştir. Fakat Bulgaristan makamları nezdindeki girişimlere rağmen aynı ayın sonlarında söz konusu mitingün gerçekleştirilmesinin önüne geçilememiştir. BOA, HR. SFR. (04) 219-55, 12 Ekim 1902; BOA, HR. SFR. (04) 449-112, 13 Ekim 1902; BOA, HR. SFR. (04) 219-80, 29 Ekim 1902. Yunan makamlarınca tutuklanan Tatarçef kısa bir süre sonra salıverilmiş ve Varna’ya gelmiştir. Varna’ya geldiğinde, Varna Tüccar Vekâleti görevlilerince sıkı bir biçimde takibi yapılmışsa da suç teşkil eden herhangi bir durumunun olmaması sebebiyle yakalanma yönünde girişimde bulunulamamıştır. Varna’dan İstanbul’a geçmesinin muhtemel olduğu Komiserliğe ve Hariciye Nezâreti’ne arz edilmiştir. BOA, A. MTZ. (04) 98-22, 2 Rebû’l-âhir 1321 (28 Haziran 1903).

⁵² Metropolid Neofitos’un şehirde bulunmak istemesi, Bulgar-Makedon komitelerine aradıkları uygun ortamlardan birini daha hazırlamış ve Bulgar ahaliye daha kuvvetli bir biçimde tahrik edebilmek için birtakım ilanların hazırlanarak elde ele dolaştırılmasına sebep olmuştur. Söz konusu ilanların dağıtılması yoluyla düzenlenecek mitinge olan katılımın artırılması da ayrıca amaçlanmıştır. BOA, HR. SFR. (04) 235-37 ve 235-41, 29 Haziran 1906; BOA, HR. SFR. (04) 235-51, 3 Temmuz 1906.

⁵³ BOA, HR. SFR. (04) 808-36, 28 Temmuz 1906; BOA, HR. SFR. (04) 808-47, 1 Ağustos 1906.

⁵⁴ BOA, HR. SFR. (04) 809-91, 16 Eylül 1906; BOA, HR. SFR. (04) 810-6, 20 Eylül 1906; BOA, HR. SFR. (04) 237-58, 22 Eylül 1906.

⁵⁵ BOA, A. }. MTZ.(04) 165-46, 21 Rebû’l-evvel 1326 (23 Nisan 1908).

belgedeki ifadesiyle ‘‘Bulgar komitelerinin teşvikâtına kapılan birtakım hezelenin’’ beşer, onar kişilik gruplar halinde tren veya vapurla Varna’ya geldikleri, buraya göç etmiş olan Bulgarlara yardım bahanesiyle para topladıkları ve ardından da Burgaz ve Sofya’ya gittikleri bilgisi yer almaktadır.⁵⁶

Komitelerin para toplama konusunda başvurdukları diğer yöntem çarşı çarşı, dükkan dükkan gezmek suretiyle, bir anlamda emr i vaki yapmakla halktan ve muteber sayılan kimselerden alabildikleri ölçüde para almak olmuştur. Komitelerin bu tarz faaliyetlerinin önlenmesi noktasında alınacak önlemlere dair Osmanlı makamları arasında yapılan yazışmalardan, para toplamanın yalnızca Varna şehri merkezinde yapılmadığı öğrenilmektedir. Söz konusu yazışmalardan, komitelerin kendi çizgilerinde yayın yapan Bulgar dilindeki gazetelerde ilanlar yapmak ve önceden haber verilerek suretiyle Varna çevresindeki yerleşim yerlerinde yani köy ve kasabalarda da para toplama faaliyetinde buldukları anlaşılmaktadır.⁵⁷ Bu konuda yazışmalar yapılarak alenen yürütülen bu zararlı faaliyetlerin önlenmesi adına Bulgar makamlarından tebdir almalarının istenmiştir. Fakat aynı meseleye dair daha sonraki senelere tarihli evraklarda da Bulgaristan makamlarından taleplerde bulunduğu gösteren ifadeler yer alması, tüm bu girişimlerde neticesiz alınmadığını açıkça göstermektedir.⁵⁸

Komitecilerin, faaliyetlerini sürdürebilmek adına maddi destek arayışında oldukları bu dönemde, gerek Bulgar vatandaşı olup maddi destekte bulunmayan veya komite yararına düzenlenen eylemlere katılmayan kimseleri gerekse de başka devletlerin vatandaşı olup Varna’da ticaretle meşgul bulunan şahısları sürekli olarak baskı altında tuttuklarına gösteren hadiseler bulunmaktadır. Hadiselerin bir değerlendirmesi yapıldığında, bu baskıların zaman zaman bir gruba yöneldiği, zaman zaman ise şahısları hedef aldığı müşahade edilmektedir. Esasında bu yöntem, komitecilik yolunda Bulgarlara nazaran çok daha organize olup finansal anlamda güçlü bulunan ve eleman-mühimmat sayısı bakımından da kıyas edilmeyecek ölçüde iyi bir duruma sahip bulunan Ermeni komitelerince Anadolu’da ve Avrupa’daki eylem merkezlerinde daha önce denenmiş ve başarılı olunmuş bir yöntemdir. Bulgar-Makedon komitelerinin bu dönemde iyice yoğunlaşan baskı ve saldırılarının şahıslara da yöneldiğini göstermesi bakımından Avusturya tabiyetinde olup, Varna’da bankerlik ile uğraşan iki kardeşin tehdit edilmelerini zikretmek mümkündür.⁵⁹ Bu ve benzeri hadiseler, Varna Tüccar Vekâleti tarafından dikkatle takip edilmiş ve Komiserliğe bildirilmiş olsa da Bulgar makamları nezdinde yapılan girişim ve teşebbüsler her defasında sonuçsuz kalmıştır.⁶⁰

Yerel Çetecilerin Varna’daki Faaliyetleri

Varna’da bu dönemde faaliyet yürüten gruplardan bir diğeri mahalli ölçekte eylemleri bulunan yerel çeteler ve liderleridir. Bu çeteler ve liderleri, Bulgar-Makedon komitelerinin toplantılarında

⁵⁶ Durumun Osmanlı mercilerince haber alınması üzerine, Varna’daki yetkili Bulgaristan makamı olan mutasarrıflık nezdinde bulunulmuş ve şikayete konu olan durumlara izin verilmemesi talep edilmiştir. Mutasarrıflıktan Varna Tüccar Vekâleti’ne verilen cevapta, buraya gelen kimselerin üzerlerinde silah, cephane, askeri kamuflaj (kıyafet-i mahsus) gibi herhangi bir nesnenin bulunmadığı ve kendilerinden şüphelenilmesini gerektiren bir davranışlarının olmadığı belirtilerek haklarında işlem yapılamayacağı bildirilmiştir. Söz konusu durum ehemmiyete sahip olmuş olmalıdır ki, Komiserlik tarafından tekrar Hariciye Nezâreti’ne arz edilmiştir. BOA, A. MTZ. (04) 104-74, 23 Cemâzie’l-âhir 1321 (3 Mayıs 1905).

⁵⁷ Örgütsel faaliyetlere devam edebilmek için paraya ve erzaka ihtiyaç duyan VMOK’un Varna’daki yapılması, şehrin kırsalındaki yerlere ve yakın yerleşim yerlerine komite azalarının gönderileceğini gazetelerde yayınlanan ilannameler ile duyurmuştur. BOA, HR. SFR. (04) 773-121, 4 Eylül 1901; BOA, A. MTZ. (04) 71-62, 25 Cemâzie’l-evvel 1319 (9 Eylül 1901).

⁵⁸ Varna Makedonya Edirne Komitesi’nin para ve erzak toplamaya devam ettiğine dair elde edilen istihbarat, Varna Tüccar Vekâleti tarafından düzenli olarak Hariciye Nezâreti’ne arz edilmiştir. BOA, A.MTZ. (04) 113-28, 4 Muharrem 1322 (21 Mart 1904).

⁵⁹ BOA, HR. SFR. (04) 773-1, 1 Ağustos 1901; BOA, HR. SFR. (04) 776-24, 20 Şubat 1902.

⁶⁰ BOA, HR. SFR. (04) 773-167, 23 Eylül 1901.

belirledikleri planların tatbik edilmesinde önemli bir aracı rolüne sahip olup, bir anlamda komitelerin yerel uzantıları görünümündedir. Bu küçük ölçekli yapıların yani çetelerin, “Makedonya Meselesi” doğrultusunda VMORO ve VMOK üst çatısı altında Osmanlı Devleti aleyhinde planlan eylemlerinin hayata geçirilmesinde önemli bir role sahip olmaları, Varna ve Rusçuk'taki mahalli Osmanlı makamlarının bunların faaliyetlerine dair istihbarat çalışmalarını daha sıkı bir biçimde gerçekleştirmelerini zorunlu kılmıştır. Bu durumun bir yansıması olarak, Varna'ya gelen veya buradan Bulgaristan'ın diğer şehirlerine geçen çete liderleri hakkında veya çetelerin civar yerleşim yerlerinde eyleme geçme noktasında hazırlıklarının olup olmadığı konusunda elde edilen istihbari bilgiler Sofya'daki Komiserliğe ve İstanbul'daki üst düzey makamlara rapor edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bilgilere dair hazırlanan raporların birinde, Varna ve çevresinde teşkil edilen ve mensuplarının sayısının iki yüzü bulduğu bildirilen bir grup gönüllünün yani komite mensubunun trenle Rusçuk'a gittikleri, buradan ise sınır hattını geçerek Makedonya'daki çetelere dahil olacakları bilgisi yer almaktadır.⁶¹ Elde edilen istihbarat raporunda Petko adlı bir yerel çete reisinin dinamit ve bomba yapımında bilgisi bulunan bir kimse ile beraber Makedonya'ya geçmek üzere gönderildiği yer almaktadır. Petko ve beraberindeki kimsenin nereye gideceği hakkında net bilgi elde edilemediğinden, Kosova ve Selanik vilayetlerinde görevli memurların gereken tebdirleri almaları istenmiştir.⁶² Osmanlı makamlarınca elde edilen bir diğer istihbarat raporunda Kriko adındaki bir yerel çete liderinin Varna ve civarındaki yerleşim yerlerinden yanına toplamayı başardığı adamlarından on sekizini Sofya'ya gönderdiği bildirilmiştir. Söz konusu raporda ise Bulgar çetelerinin Varna'ya bir saat mesafedeki Tatarmahalle Köyü civarında eşkiyalıkta bulunup, Müslüman ahalinin yolunu kestikleri ve paralarını gasp ettikleri bilgisi yer almaktadır.⁶³

Yukarıda yer verilen istihbarat raporları bir bütün halinde değerlendirildiğinde, Varna'da cemiyet ve dernek görünümünde faaliyetler yürüten, fakat asıl olarak VMOK çatısı altında “Makedonya Meselesi”nin propagandasının yapılması ve örgütlü bir iş olarak sürdürülmesini hedefleyen yerel komite şubelerinin hedeflerine ulaştıkları anlaşılmaktadır. Yer verilen örnekler, bu yerel komite şubelerinin faaliyetleri doğrultusunda teşkil edilen çetelerin Osmanlı sınır hattında ve Makedonya'da düzenlenecek eylemlere adam sağladıklarını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Yalnızca bu son örnekten dahi hareket edildiğinde, Varna özelinde Kuzeydoğu Bulgaristan şehirlerinin “Makedonya Meselesi”nin en azından ihtiyaç duyulan insan kaynağını teşkil etme bakımından önemli bir yeri bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bulgaristan Hükümeti'nin ve Yerel Bulgar Makamlarının Komitecilere Verdiği Destek

Varna ve çevresindeki faaliyetlerine dair bilgilere yer verdiğimiz Bulgar-Makedon komitelerinin, söz konusu toplantı ve mitingleri tertipleyip, düzenleyebilmelerinde Sofya'daki Bulgaristan hükümetinin bu tarz yapılanmaları el altından destekleme yönündeki siyasetinin büyük bir payı bulunmaktadır. Nitekim bu incelememiz kapsamında tedkik ettiğimiz arşiv evrakındaki yazışmalarda yer alan bilgiler, üst düzey Osmanlı makamlarının devletin aleyhinde tertip edilen eylemlerin durdurulmasına yönelik çabalarının, baskılarının netice vermediğini, Bulgaristan hükümetinin uzun vadede bağımsızlığı elde etme ve hatta “Makedonya'yı Bulgaristan'ın bir parçası haline getirme yönündeki tasavvurlarının önüne geçilemediğini net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu hususların yanı sıra Varna'nın, Karadeniz kıyısındaki stratejik açıdan çok önemli bulunan konumu, limanının oldukça yoğun ticari faaliyetlere ev sahipliği yapması ve Bulgar donanması

⁶¹ Rusçuk'a giden bu gönüllülere, Balçık ve Pazarcık taraflarındaki gönüllülerin de dahil olacakları bilgisi elde edilmiştir. BOA, A. MTZ. (04) 177-27, 9 Muharrem 1313 (2 Temmuz 1895).

⁶² Dinamit ve bomba yapımı hakkında bilgi sahibi olan kimsenin eşkali bildirilerek, yetkililerden tedbirli olmaları istenmiştir. BOA, HR. SFR. (04) 506-40, 4 Temmuz 1895.

⁶³ BOA, A. MTZ. (04) 111-62, 9 Zilhicce 1321 (26 Şubat 1904).

ve ticaret gemileri açısından da oldukça kıymetli bir mevkide bulunması Bulgaristan Hükümeti yetkililerinin, şehrin bu konumunu Osmanlı Devleti aleyhindeki her türlü faaliyet için kullanmalarına zemin hazırlamıştır. Hatta bu durumdan istifade etme, çoğu zaman Osmanlı Devleti'ni uluslararası kamuoyu nezdinde zor duruma düşürecek tahrirlerde bulunmalarına yol açmıştır.⁶⁴

Komitelerin Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerine gerek Sofya'daki hükümetin gerekse Varna'daki mahalli Bulgar makamlarının destek verdiğini göstermesi bakımından dikkat çekebileceğimiz bir diğer önemli faaliyet alanı basın-yayın organlarında yayınlanan yazılardır. Tedkikimizin zaman aralığını oluşturan dönemde, tespitlerimize göre Svoboda, Makedonya, Istranca, Chernamoro isimli gazeteler “Makedonya Meselesi” doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına aykırı mahiyette yayınlar gerçekleştirmiştir. Bu yayınlarda, komitelerin düzenlenmesinde rol oynadıkları mitinglerde komite liderlerinin tahrik edici mahiyette yaptıkları konuşmalar, gerçekleştirilen silahlı eylemlere dair övücü mahiyette yazılar ve halka yönelik ilanlar yer almıştır.⁶⁵ Basın-yayın yoluyla yapılan faaliyetlerin yanısıra, Osmanlı hakimiyeti döneminde Bulgarların maruz kaldıkları acıları, sıkıntılara yer veren ve Makedonya'daki kardeşlerinin katlandıkları zorluklara dair anlatımların içerisinde yer aldığı “Kanlı Bir Düşün” ve “Makedonya'nın Kanlı Davası” isimlerindeki tiyatro piyesleri de sahneye konulmuştur.⁶⁶

Komitelerin bu dönemde Varna ve çevresinde etkinliklerini artırmalarında, yukarıda zikrettiğimiz hususların yanısıra, belediye başkanı gibi bizzat mahalli yöneticilerin verdiği desteğin önemli yeri bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Nitekim Istranca Derneği'nin en önemli yöneticilerinden biri olan ve şehirde düzenlenen mitinglerin birçoğunda düzenleyici olarak bulunan Avukat Dragalof'un, vaktiyle belediye başkanlığı yaptığı düşünüldüğünde bu iddiamızın temelsiz olmadığı teyit edilmektedir. Dragalof'un yanısıra, Mutasarrıflık görevini yerine getiren Gorbanof ile Bidayet Mahkemesi başkanlığında bulunan Yordan Bambolof'un da bu dönemde komite yararına para toplanması, komiteciler hakkındaki suçlamaların örtbas edilmesi gibi konularda yoğun faaliyet içerisinde buldukları anlaşılmaktadır.⁶⁷

Bulgar-Makedon Komitecilerinin Ermeni Komitecilerle İşbirliği

Varna, İstanbul'a ve Karadeniz'e kıyısı bulunan yerlere güçlü bir ulaşım ağı ile bağlı önemli bir merkez olması sebebiyle Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyet yürüten Ermeni ve Rum komiteleri nezdinde de oldukça önemli yere sahipti. Ermeni komiteciliği içerisinde başat güce sahip olan Armenekan, Hınçak, Taşnak ve Yeni Hınçak komitelerinin her biri çalışmamıza konu edinilen 1878-1908 seneleri arasındaki dönemde Varna ve çevresinde etkin durumdaydı.⁶⁸ Ermeni komitelerinin şubeleşme ve etkinlik gösterebilme konusundaki bu başarısı, teşkilatlanma çalışmaları henüz başlangıç aşamasındaki Bulgar-Makedon komitelerinin yöneticilerine iyi bir örnek teşkil etmekteydi. Bulgar-Makedon komitelerinin üst düzey yöneticilerinin Ermeni

⁶⁴ Bulgarlar tarafından Varna ve çevresine asker takviyesinde bulunulması, tatbikat gerçekleştirilmesi, Bulgar donanmasına ait gemilerin limana geliş-gidişleri, limanda ve askeri istihkamlarda yığınak yapılması gibi hususlarda daima dikkatli bir yol takip etmiştir. Bu dikkat ve özenin bir sonucu olarak Varna ve çevresindeki en küçük çaplı hadiseler, gelişmeler dahi Bulgaristan Komiserliği ile Varna ve Filibe Tüccar Vekâleti görevlilerinin istihbarî mahiyetteki raporlarına konu olmuş ve devlet merkezi İstanbul'a iletilmiştir.

⁶⁵ Gazetelerde Osmanlı Devleti aleyhinde yer alan yazılara dair Varna'daki Tüccar Vekâleti'nce tespit edilen ve İstanbul'a rapor edilen çok sayıda istihbarî kayıt bulunmakla beraber, bu istihbarî bilgilerin her birini künyeleri ile belirtmek mümkün değildir. Bu sebeple, gazetelerde yayınlanan yazılardan makalemizin ilgili kısımlarında değinmek suretiyle istifade edilmeye çalışılmıştır.

⁶⁶ BOA, HR. SFR. (04) 229-61, 25 Şubat 1905; BOA, HR. SFR. (04) 230-22, 25 Mart 1905.

⁶⁷ Yerel Bulgar makamlarının komitecilere destek verdiğine dair yazışmaları içeren belgelerin künyesi şöyledir: BOA, HR. SYS. (04) 775-86, 6 Ocak 1902; BOA, Y.MTV. 254-137, 21 Şevval 1321 (10 Ocak 1904); BOA, Y.MTV. 255-125, 16 Zilkâde 1321 (3 Şubat 1904); BOA, HR. SFR. (04) 229-32, 5 Şubat 1905.

⁶⁸ Ali Emre İşlek, *a.g.m.*, ss. 232-246.

komitelerinin bu başarılarından istifade etme konusunda duydukları gereklilik, her iki etnik unsur arasında işbirliği tesis etme fikrinin fiiliyata dökülmesini hızlandırdı. Bu durumun bir yansıması olarak 1896 senesi gibi komite faaliyetleri açısından erken sayılabilecek bir tarihte Ermeni komitelerinin üst düzey yöneticileri ile Bulgar-Makedon komitelerinin önde gelen isimleri arasında toplantılar yapılması ve işbirliği kurmaya yönelik kararlar alındı. Bu işbirliği, Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi'nin, Varna'da dahil olmak üzere Bulgaristan'ın büyük şehirlerinde tertiplemediği mitinglere Ermenilerin destek vermesi ve Bulgarlar ile birlikte Varna sokaklarında yürüyüş tertip etmeleri ile farklı bir boyuta taşındı.⁶⁹

Söz konusu mitinglerin düzenlenmesini takip eden senelerde Varna'daki Bulgar-Makedon komitelerinin Ermeni komiteleri ile münasebetleri ivme kazanmış, her iki tarafın elemanlarının ortak örgütsel, doktrinel eğitimden geçtikleri ve Osmanlı Devleti sınırlarına saldırıda bulunmak için hazırlıklarda buldukları bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte, Osmanlı topraklarından Bulgaristan'a firar etmiş olan Ermenilerden kırk, elli kadarının Varna'daki yerel komitelere dahil edildiklerine, Pazar günleri asker kıyafeti giyerek büyük çoğunluğunu Makedonya'dan gelen veya Osmanlı tebaasından olan Bulgarların teşkil ettiği kimselerle beraber eğitim aldıklarına dair ifadeler istihbarat raporlarında yer almıştır.⁷⁰

Bu komitelerden bilhassa Taşnaksütyun, 1904-1918 seneleri arasında Varna yakınlarındaki bir köyde ikamet eden Antranik Ozanyan'ın faaliyetleri ve şahsi girişimleri doğrultusunda Bulgar-Makedon komiteleri ile işbirliği kurma yolunda önemli mesafe elde etmiştir. Bulgar-Makedon komitelerinin gerek Makedonya gerekse de Bulgaristan'daki teşkilatlanma çabalarında, yurtdışı desteği bulma ve Osmanlı aleyhtarı diğer oluşumlarla işbirliği kurma konusunda öne çıkan ismi olan Boris Sarafov, Taşnak komitecisi Antranik ile birkaç defa Varna yakınlarındaki köyde görüşmüştür. Komitelerinin en aktif üyeleri içerisinde yer alan bu ikilinin şahsi girişimleri neticesinde Bulgar-Makedon komiteleri ile Ermeni komiteleri arasında güç birliği tesis etme konusunda mutabakata varılmıştır. Bu mutabakat neticesinde Bulgar-Makedon komiteleri, Avrupa'nın önde gelen ülke ve şehirlerinde güçlü bir şube ağı tesis etmiş bulunan Taşnaksütyun Komitesi'nin kurduğu ilişkiler ağından ve maddi-finansal desteğinden yararlanma imkânına kavuşmuştur. Bu işbirliği kurma çabaları ve Taşnak komitecilerinin alenen yardımda bulunma girişimleri Bulgaristan'daki Osmanlı makamlarınca haber alınarak İstanbul'a rapor edilmiştir.⁷¹ Fakat, Taşnaksütyun başta olmak üzere Ermeni komitelerinin Bulgar-Makedon komiteleri ile işbirliği kurma çabalarına izin vermeme yönünde yapılan tüm girişimlerden Bulgaristan hükümetinin göz yuman, hatta destekleyici mahiyetteki siyaseti yüzünden netice elde edilmemiştir. Bu durumun bir neticesi olarak, bu çalışmanın zaman aralığının sınırını teşkil eden 1908 senesinden sonraki dönemde, I. Balkan Harbi esnasında Bulgar-Makedon komiteleri ile Ermeni komiteleri arasındaki işbirliği kanlı bir ittifaka dönüşmüştür. Harp esnasında Bulgar ordusu saflarında Trakya'nın işgaline katılan Ermenilerden teşkil edilen bir gönüllü taburu, başlarında bulunan Antranik Ozanyan'la birlikte Keşan, Malkara, Çorlu havalilerinde savunmasız, masum Müslümanların katledilmeleri ve türlü zulüm ve vahşete uğramalarında başrol oynamıştır.⁷²

⁶⁹ BOA, HR. SYS. (04) 752-6, 12 Haziran 1896; BOA, HR. SFR. (04) 752-24, 17 Haziran 1896.

⁷⁰ İlgili raporlarda Varna'daki Bulgar-Makedon komitelerine mensup kimselerin sayısının altı yüz, altı yüz elliği bulunduğu bildirilerek, bu kimselerin vaktiyle Bulgar ordusunda görev almış subaylar tarafından eğitimden geçirildikleri bildirilmiştir. BOA, HR. SFR. (04) 768-133, 29 Ekim 1900. Halktan kimselere askeri eğitim verilmesine dair yazışma evrakı arasında yer alan arzuhallerden, bu eğitim mevzunun yalnızca gönüllük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmediği, katılmak istemeyenlerin zor kullanılarak bu eğitimlere getirildiği öğrenilmektedir. BOA, HR. SFR. (04) 768-90.

⁷¹ BOA, A. }MTZ. (04) 68-19, 15 Receb 1318 (8 Kasım 1900).

⁷² Bülent Yıldırım, *a.g.e.* , ss. 132-137.

Sonuç

Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda korunaklı bir limana sahip olması ve Osmanlı başkenti İstanbul'a birkaç günlük bir deniz yolu mesafesinde bulunması sebebiyle Varna, önemli bir geçiş güzergâhı durumundadır. Sahip olduğu bu konumun yanı sıra, telgraf ve demiryolu hattı gibi döneminin en önemli haberleşme-ulaşım araçlarının alt yapısının kurulu olması, Varna'yı oldukça önemli bir merkez kılmıştır. Berlin Antlaşması sonrasında, Edirne Vilayeti dahilindeki yerlerden Bulgarların göç ettirilmesi, şehrin stratejik açıdan sahip olduğu önemi demografik açıdan da belirginleştirmiştir.

Şehrin stratejik ve demografik açılardan sahip olduğu bu önemli konum, "Makedonya Meselesi" bağlamında faaliyet yürüten VMOK ve VMORO'nun üst düzey yöneticilerinin dikkatini çekmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak kısa bir zaman dilimi içerisinde, görünürde hayır cemiyeti statüsünde bulunan; fakat gerçekte "Makedonya Meselesi" bağlamında örgütlenmeye ve teşkilatlanmaya çalışan komite şubeleri kurulmuştur. Bu komite şubeleri, tespitlerimize göre VMOK'un çatısı altında bulunan mahalli birer örgüt düzeyinde yapılanmıştır. Bu mahalli örgütlenmeler bilhassa, mitingler düzenlenmesi, gazetelerde belirli aralıklarla köşe yazıları yayınlanması, ilan ve broşürler hazırlanıp dağıtılması gibi kamuoyu oluşturmaya yönelik fiil ve eylemlerin gerçekleştirilmesinde öne çıkan bir yapı arz etmiştir.

Kamuoyu oluşturmaya yönelik bu fiil ve eylemlerin yanısıra, Varna ve çevresine göç ettirilmiş olup, henüz ilkel barınma ve iâşe koşullarına sahip bulunan Bulgarlardan ve Osmanlı topraklarından buraya firar etmiş Ermenilerden gönüllüler teşkil etmek yoluyla çete faaliyetlerinin sürdürülmesinde de bu mahalli örgütlenmelerin payı olmuştur. Nitekim, Varna'daki Istranca Derneği'nin civar yerlerdeki teşkilatlanma çabalarının meyve vermesi sonucu Şarkî Rumeli üzerinden Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki yerlere baskınlarda bulunulmuştur.

Varna, bu dönemde propaganda amaçlı olarak düzenlenen afiş, broşür, risale gibi yazılı-görsel materyallerin de Osmanlı topraklarına sokulmak istenmesindeki önemli merkezlerden biri konumunda olmuştur. Bu durumun bir neticesi olarak Bulgar-Makedon komiteleri, Avrupa şehirlerinden ve Rusya'dan elde edilen propaganda malzemesini ve zaman zaman silah ve tüfek gibi saldırılara yönelik malzemeleri Varna-Selanik hattı üzerinden "Makedonya"ya iletmiştir. Armenekan, Hınçak ve Taşnaksütyun komitelerinin, Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şubelerinden Osmanlı başkenti İstanbul'a ve Anadolu'daki önemli şehirlere gönderilmek istenen silahların ve askeri malzemelerin sevkinde kullandıkları en önemli güzergâhlarından birinin Varna olduğu dikkate alındığında, şehrin Bulgar-Makedon komiteleri açısından aynı işlevi görmesi şaşırtıcı değildir.

Bahsedilen bu gelişmeler karşısında ise gerek özerk statüdeki Bulgaristan'da görev yapan Osmanlı yetkilileri gerekse de başkent İstanbul'daki üst düzey devlet adamları, Bulgaristan şehirleri -özelde ise Varna- üzerinden Osmanlı Devleti aleyhinde tertiplenmek istenen faaliyetler karşısında önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlemlerin başında, Bulgaristan Emareti yetkililerinden Osmanlı Devleti aleyhinde tertiplenen ve eyleme dökülmek istenen hadiseler karşısında müsamaha göstermemelerinin istenmesi gelmektedir. Fakat Emaret yetkililerinin çoğu defa komitecileri müdafaa edici ve kollayıcı mahiyetteki siyaseti, Osmanlı devlet adamlarını ve Bulgaristan'daki yerel Osmanlı mercilerini kendi tedbirlerini alma zorunluluğunda bırakmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, büyük vapur kumpanyalarının gemileri ile Pire, İstanbul, Burgaz, Köstence gibi yerlerden Varna'ya gelen veya yolculuk yapmakta olan Bulgarların takip edilmesi, şüpheli görülenler hakkında tahkikat yürütülmesi şeklinde bir tedbir Osmanlı makamlarınca alınmaya çalışılmıştır. Bu tedbirin yanısıra, Varna'da yaşayan müslim ve gayr-i müslimler vasıtasıyla Bulgar-Makedon komitecilerinin planlarından ve planları eyleme dökme safhalarından haberdar olunmak istenmiştir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

1.1. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Siyasî (HR. SYS.)

nr. 309-2, 309-26, 752-6, 775-86.

Hariciye Sofya Sefâreti (HR. SFR. 04)

nr. 216-33, 217-2, 219-55, 219-80, 220-20, 229-32, 229-56, 229-61, 230-22, 235-37, 235-41, 235-51, 295-55, 347-9, 351-53, 356-1, 357-39, 358-46, 423-4, 431-41, 449-112, 506-40, 533-12, 534-9, 534-26, 534-28, 586-134, 586-142, 670-76, 672-11, 673-41, 673-44, 712-14, 747-23, 752-24, 752-62, 758-194, 758-197, 768-133, 768-90, 775-9, 773-1, 773-121, 773-167, 775-15, 776-24, 808-36, 808-47, 809-91, 810-6, 237-58,

Sadâret - Eyâlât-ı Mümtâze /Bulgaristan Evrâkı (A. MTZ. (04)

nr. 27-48, 51-2, 52-6, 52-14, 64-58, 66-18, 68-19, 71-62, 72-81, 72-85, 98-22, 104-74, 111-62, 113-28, 127-58, 157-62, 165-46, 177-27, 179-38, 297-36.

Yıldız Hususî Ma'ruzât (Y.A.HUS.)

nr. 259-6, 265-132, 315-2, 315-24, 322-118, 405-15, 413-120, 413-129.

Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı (Y.PRK.MK.)

nr. 11-46.

Yıldız Mütenevvi (Y.MTV.)

nr. 254-137, 255-125

Yıldız Perâkende - Elçilik, Şebenderlik ve Ataşemiliterlik (Y. PRK.EŞA.)

nr. 37-73

2. Araştırma-İnceleme ve Tetkik Eserler

Arslan, Ali ve Yıldırım, Bülent; "Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu (1878-1908)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1 (2013), ss. 225-238.

Aydın, Mahir; "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 9 (1989), ss.209-234.

-----; *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

Aydın, Mithat; "Osmanlı Makedonyasında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Eylül 2018) – Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 6, Ankara 2022, ss. 623-652.

Çetin, Erol; "Bulgaristan Prensiği İle Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler (1878-1908)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2003.

Ertürk, Suzan; "Balkanlarda Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

- Hacısalıhoğlu, Mehmet; *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2020.
- Hacısalıhoğlu, Neriman Ersoy; “XIX. Yüzyılda Liman Şehri Varna’da Nüfus Yapısı ve Ticaret”, *Prof. Dr. Şevket Nezih Aykut Armağanı*, Etkin Kitaplar, İstanbul 2011, ss. 97-114.
- İşlek, Ali Emre; “Ermeni Komite Faaliyetleri Açısından Önemli Bir Planlama ve Eylem Merkezi Olarak Varna (1878-1908)”, *History Studies*, C. 14, S. 1, ss. 227-250.
- Koyuncu, Aşkın; “Balkanlarda Dönüşüm – Milli Devletler ve Osmanlı Mirasının Tasfiyesi: Bulgaristan Örneği (1878-1913)”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- Koyuncu Kaya, Miyase; “Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Varna: (1774-1878)”, *Turkish Studies*, C. 10, S. 1 (2015), ss. 390-395
- Köse, Osman; “Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)”, *Turkish Studies*, C. 1, S. 2 (Güz 2006), ss.259-302.
- ; “The Policies of The Bulgarian State Towards Minorities (1878-1914)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6 (2012), ss. 216-239.
- Mateev, Petır; *Osmanlı Topraklarından Anılar*, Çeviri ve Sunuş: Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.
- Osmanlı Avrupası’nda Bölücülük Cereyanı – Makedonya Komitacılarının Anıları*, (Haz. Mümin İsov- Ergün Hasanoğlu), Selenge Yayınları, İstanbul, 2021.
- Rakun, Mikhail S.; “The Downfall of Russo-Bulgarian Relations, 1878-1886 From San Stefano to the Kaulbars Mission”, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2011.
- Saygılı, Hasip; “Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya’da Yunan Komitacıları ve Osmanlı Devleti”, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 11, S. 21, ss. 147-183.
- Şentürk, M. Hüdayi; *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.
- Tokay, A. Gül; “Osmanlı-Bulgaristan İlişkileri: 1878-1908”, *Yeni Türkiye*, S.68 (2015), ss.2752-2762.
- Turan, Ömer; *Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.
- Vukov, Nikolai; “Resettlemen Waves, Historical Memory and Identity Construction: The Case of Thracian Refugees in Bulgaria”, *Migration in the Southern Balkans (From Ottoman Territory to Globalized Nation States)*, IMISCO Research Series, Londra 2015 ss. 63-85.
- Yıldırım, Bülent; *Bulgaristan’daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014.

Summary

Varna is on the northeast side of Bulgaria, which has located on the most sheltered port on the western shores of the Black Sea. Large ferry companies sail from Sevastopol, Odessa, Constanta, Anatolian coasts of the Black Sea, Istanbul, Piraeus and Izmir to here on certain days of the week. In the middle of the 19th century, with the transfer of two important means of communication-transportation of the period, such as the telegraph and the construction of the railway line, Varna became a place of strategic importance. In this period, when Varna had a very important place in the fields of international communication and transportation, the Ottoman-Russian War of 1877-1878 took place. As a result of this war, Ottoman Empire was defeated and was obliged to sign difficult conditions of Treaty of Berlin. As a result of Treaty of Berlin, a semi-autonomus Bulgaria was established. However, this situation was not acceptable for Bulgarian intellectuals and statesmen, who wanted to establish a "Great Bulgaria" whose borders stretched from the Adriatic Sea to the Black Sea, from the Danube to the Aegean Sea. Annexation of "Eastern Rumelia" in 1885, gave confidence to the Bulgarian notables and government that they could take more decisive steps towards the construction of "Great Bulgaria". This situation, in the following years, started the process of armed actions through committees and gangs in order to obtain "Macedonia", which constitutes the second important step in the formation of "Great Bulgaria". In this process, in which the armed struggle played a leading role and bloody terrorist acts were carried out, the most important development was the Inner Macedonia Edirne-Thrace Revolutionary Organization (VMORO) in Thessaloniki in 1893 and the High Macedonia Edirne-Thrace Committee (VMOK) in Sofia in 1895. 's was established. As a result of this process, gangs and committees were established both within the Ottoman lands and outside of the country. Being aware of the fact that the way to independence was leaving the Ottoman Empire in a troubled situation in terms of respecting international law, complying with the conditions brought by peace treaties and maintaining its sovereign rights,

Ports in the west of the Black Sea, such as Constanta, Varna, and Burgas, played an important role on establishment of connections between Bulgarian-Macedonian committees and branches and their members in these cities and countries in Istanbul and provinces of Rumelia. Varna have been a very important center in terms of sending propaganda materials such as magazines, newspapers, pamphlets, and brochures prepared by the members of the committees to Istanbul and Anatolia. During this period, Bulgarian-Macedonian committees also organized meetings and rallies in Varna and aimed to create public opinion in the presence of the organizations of other states. During their activities in Varna, Bulgarian-Macedonian committees have received the support of Armenian committees. However, the main support of these committees during their activities was given by the officials of the newly established Emirate of Bulgaria. High-level state officials in the capital city of Istanbul were aware of this situation, which clearly violated the sovereign rights of the Ottoman Empire, through the Merchant Ministry in Varna and Ruse and the Bulgarian Commissariat in Sofia.

Ottoman administrators frequently warned the semi-autonomous Bulgarian administration, which condoned and occasionally supported these activities of the Bulgarian-Macedonian committees, and asked them to comply with the nationality conditions and not to allow the activities of them. However, the defensive and protective policy of the Emirate officials, left the Ottoman statesmen and local Ottoman authorities in Bulgaria obliged to take their own precautions. As a result of this situation, the Ottoman authorities tried to take a precaution in the form of following up the committee members arriving or traveling to Varna from places such as Selanik, Istanbul, Burgas, and Constanta with the ships of the big ferry companies, and conducting an investigation on the suspects. In addition to this measure, it was wanted to be informed about the plans of the Bulgarian-Macedonian committee members and the stages of putting the plans into action through the Muslims and non-Muslims living in Varna. As a result of the transmission of the data obtained by the Ministry of Merchant officials in Varna and Ruse as regular reports to the Ministry of Foreign Affairs and the Grand Viziership, the authorities of the Bulgarian Emirate had to prevent anti-Ottoman activities. On the other hand, tried to be aware of the activities of Bulgarian-Macedonian committees outside the Ottoman lands and to keep them under control.